ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ԽՄԲԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“
Сергіевская ул., № 5
Tiflis. Rédaction „Mschak“

Խմբագրատան տելէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամենիւրեք:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Տպարանի տելէֆոն № 67.

ՄՇԱԿ

ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK“.

ՄԱՐՏԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 9 ՌՈՒԲ.

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ: ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К⁰, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Ի գիտութիւն „ՄՇԱԿԻ“ աշխատակիցների

Ցանկանալով հրատարակել «ՄՇԱԿԻ» 40-ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ԱՌԻԹՈՎ նրա բոլոր աշխատակիցների և երկարամեայ թղթակիցների ԽՄԲԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ, խնդրում եմ «Մշակի» բոլոր նախկին և այժմեան աշխատակիցներին ու թղթակիցներին, որոնք կը ցանկան մտնել այդ խմբանկարի մէջ, ուղարկել ինձ շուտով իրանց լուսանկարը, այս հասցէով՝ Тифлисъ, фотографія Теръ-Гевондянца, Николаевскій мостъ.

Լուսանկարիչ՝ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

152. 5—1

ՆՈՐ ԳԻՐՔ
Լոյս տեսաւ և վաճառվում է
ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԻ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
I հատոր. Հրատ. „ՊԱՆԹԷՕՆԻ“
Գինն է 1 ռուբ.
Դիմել գրավաճառներին կամ Москва, Оружейный пер. д. Ганшина, кв. 15. П. Макинціану.
(օ. մ.) 148. 10—2

ԲԺԻՇԿ
Գր. ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւններ
Ընդունում է [illegible] բանում՝ Գանօվսկայա փողոց, տուն Սէյլանօվների, № 18, տելէֆոն 615.
Առաւօտեան 12—1 ժամը
Երեկոյեան 5—6 ժամը
(ե.հ.կ.) տ. 819. 100—72

ԴԻՒՐԱՑՎԱԾ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Որոշված է շինել երկաթուղի դէպի Դաղստանի գլխաւոր քաղաք Թեմիրխանշուրան:

Այդ երկաթուղին վաղուցվայ զգացված պահանջ էր, բայց միշտ յետաձգվում էր:

Եւ միայն այսօր մենք տեսնում ենք, թէ նրա կառուցումը արդէն վճռված է պաշտօնապէս և կարգադրութիւն է արված ձեռնարկելու նրա իրագործութեան:

Դաղստանը, Կովկասի այդ հետաքրքրական հատուածը, կենդանի ազգագրական թանգարանը և հին կուլտուրայի բնորոշ շրջաններից մէկը դժուար մատչելի է եղել արտաքին աշխարհի համար:

Լեռներ, ապառաժներ, ձորեր, կիրճեր մէջ ընդ մէջ արգաւանդ հողային տարածութիւնների հետ ստեղծել են մի սարսափելի անյարմարութիւն Դաղստանի ազգաբնակութեան համար— հաղորդակցութեան պակասութիւն և երբեմն ամբողջ շաբաթներով ու նոյնիսկ ամիսներով կատարեալ բացակայութիւն:

Վերջին տասնեակ տարիներում շինվեցին մի քանի խճուղիներ, որոնք կապում էին Դաղստանի զանազան մասերը միմեանց հետ, բայց դրա թիւը շատ քիչ էր մինչև այժմ և ամեն մի քայլում մենք համոզվում ենք, թէ որքան է վնասվում երկիրը հաղորդակցութեան աննպաստ վիճակից:

Դաղստանի գլխաւոր քաղաքը՝ Թեմիրխանշուրան զրկված էր մի այնպիսի բարիքից, ինչպէս երկաթուղին է, որը սակայն անցնում է ոչ չափազանց հեռու այդ քաղաքից: Թեմիրխանշուրան պահպանում էր հաղորդակցութիւն Պետրօվսկ քաղաքի հետ, որից նա հեռու էր 44 վերստով:

Այժմ երկաթուղու նորակառոյց գիծը, որը պէտք է սկսի շուտով շինվել, կը միացնի Թեմիրխանշուրան Շամխալ կիսակայարանի հետ, որ գտնվում է Վլադիկավկազից դէպի Բագու գնացող երկաթուղային գծի վրա, Պետրօվսկ քաղաքից 14 վերստ հեռու:

Թեմիրխանշուրայի գիծը կունենայ թէ վարչական և թէ տնտեսական նշանակութիւն: Դաղստանը սկսել է առաջ գնել խաղաղ զարգացման և արդիւնաբերական առաջադիմութեան ճանապարհի վրա: Նա հաղորդակցութեան պէտք ունի մարդկանց համար, և փոխադրութեան արագացման՝ ապրանքների համար:

Այս տարի Թեմիրխանշուրայում կազմակերպվում է գիւղատնտեսական ցուցահանդէս, որը պէտք է խորհրդանիշ լինի այն բանի, որ հին ռազմասէր և զինուորանոյթ լեռնական ժողովուրդը ձեռք է զարկել արդիւնաբերական կեանքի զարգացման:

Եւ անշուշտ, երկաթուղային գիծը կոչված է մի որոշ ասպարէզ [illegible] տեղական արդիւնաբերութեան բարւոքման և ապրանքների վաճառահանութեանը:

Դրանք նոր կուլտուրական կեանքի նշանակներն են:

Մենք մի ուրիշ անգամ կասենք մի քանի խօսք Դաղստանի առաջին արդիւնաբերական ցուցահանդէսի մասին:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

6 մարտի

Պետերբուրգ.—Միացեալ ազնուականութեան ընկերութիւնների համագումարի երկրորդ օրն է: Կարդացվեց Բարձրագոյն հեռագիրը յանուն հօֆմէյստէր Բօբրինսկիի. «Հաղորդեցէք 37 ազնուական ընկերութիւնների լիազօրների 8-րդ համագումարին Իմ սրտագին շնորհակալութիւնը նրանց աղօթքների, բարեմաղթութիւնների և Կայսրուհիներ Թագուհիներին, Ինձ և Գահաժառանգին արտայայտած զգացմունքների համար: Հաւատացած եմ, որ հինաւուրց պատգամաւորներին հաւատարիմ ռուսաց ազնուականութիւնը այսուհետև ևս միշտ նեցուկ կը լինի Գահին Մեր մեծ Ռուսաստանի խաղաղ զարգացման գործում ՆԻԿՈԼԱՅ:»

Համագումարը քննում է ժողովրդական տարրական կրթութեան հարցը: Որոշվեց շնորհակալութիւն յայտնել ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրին՝ կրթական հաստատութիւնների կեանքի խաղաղ ընթացքին նպաստելու նրա հաստատուն աջակցութեան համար:

—

Խրիստիանիա.—Ռուսաց դեսպանը իր կառավարութեան անունից շնորհաւորեց նորվեգիական կառավարութեանը, որ Ամունդսէնը յայտնագործեց հարաւային բևեռը: Յօգուտ Ամունդսէնի հանգանակվեց 70,000 կրօն: Կոմիտէտը խնդրում է նոր ազգային հանգանակութիւն բանալ 100,000 կրօնի, որպէսզի Ամունդսէնը դիմէ դէպի հիւսիսային բևեռը:

—

Պարիզ.—Պատգամաւորների պալատը 286 ձայնով ընդդէմ 245-ի ընդունեց ընտրողական օրինագծի 21-րդ յօդուածը, որ թոյլ է տալիս միացնել ընտրողական ցուցակները ընտրողական շրջանի սահմաններում կամ դեպարտամենտի բոլոր շրջանների սահմաններում: Յօգուտծի ընդունմանը հետևեցին ծափահարութիւններ:

—

Պարիզ.—Ֆալիէրը ստորագրեց շաքարի վերաբերմամբ եղած միջազգային համաձայնութեան գործողութիւնների ժամանակը երկարող օրինագիծը:

—

Բերլին.—Վօլֆը կտրականապէս հերքում է այն լուրը, թէ Վիլհէլմ կայսրը հրաժարվել է Կորֆու գնալուց:

—

Բերլին.—Կայսրը ներկայ եղաւ ճաշին ֆրանսիական դեսպանի մօտ: 1870 թւից կայսրը երկրորդ անգամն է լինում հիւր ֆրանսիական դեսպանատանը:

—

Տրիէստ. — Սլովինական «Էդինօստ» լրագրի ասելով, Իստրիայի մի քանի համայնքներում տեղի են ունեցել իտալացիների մի քանի յախուռն ցոյցեր ընդդէմ խօրվատների և սլովինների, որոնց տները վնասված են: Պիզինում պոկել են սլաւոնական ցուցանակները խանութների վրայից: Կարգ ու կանոնը վերականգնում է ժանդարմերիան:

—

Գրաց.—Որովհետև պրոֆէսորներից մէկի դասախօսութիւնը լինելու էր յատկապէս գերմանացիների համար, տեղի ունեցաւ միջադէպ սլովինների ու Իտալիայի ուսանողների միջև մի կողմից, և պրոֆէսորների կօլլէգիայի միջև միւս կողմից:

—

Պէկին.—Հրատարակվեց նախագահի կարգադրութիւնը, որ ասում է, թէ այժմ պետութիւնը միացնելուց յետոյ, այլ ևս չը պէտք է գործադրվի այն սովորութիւնը, երբ գաւառական իշխանաւորները նշանակվում էին ըստ [illegible]

—

Բագու.—Սկսվեց միլիօնատէր Թաղիևի գործի քննութիւնը, որ մեղադրվում է իր տանը ինժեներ Բէբուտօվին ծեծել տալու մէջ:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

6 մարտի

Լօնդօն.—Համայնքների պալատ: Ծովային վարչութեան նախահաշւի քննութեան ժամանակ Չէրչիլը մատնանշեց, թէ ֆինանսական տեսակէտից նախահաշիւը ուրախալի երևոյթ չէ ներկայացնում: Անգլիան անհանգստանալու ամենափոքր հիմունք չունի. ծովակալութիւնը մօտիկ տարիներում միշտ էլ կարող կը լինի միանգամայն անվտանգ դարձնել երկիրը: Չէրչիլը գտնում է, որ երկու մեծ պետութիւններից գերազանցելու նախկին սկզբունքը ներկայումս անընդունելի է: Նոր ռազմանաւեր կառուցանելու ղեկավար նորման վերջին տարիներս արտայայտվում էր պահանջով, որպէսզի անգլիական նաւատորմը իր ռազմի նաւերի և զրահապատ յածանաւերի ուժով գերազանցէ 60°/₀-ով գերմանական նաւատորմից. այժմ Անգլիան կարող է հետևել այդ չափաւոր նորմային, քանի որ նրա ռազմի նաւերի թիւը անհամեմատ մեծ է: Մինչև նոր դրէդնօուտներ կառուցանելը անհրաժեշտ է մօտակայ վեց տարում կառուցանել մի տարում չորս, իսկ երկրորդ տարում՝ երեք դրէդնօուտատիպ նաւեր: Անգլիան պէտք է վարէ պաշտպանողական գործելակերպ: Անգլիան մտադիր է ջբլորովին փոփոխել ծովային ուժերի կազմակերպութիւնը: Նաւերի կազմը պետութիւնը պաշտպանելու համար բաժանվելու է երեք խմբերի, որոնք կը բաղկանան իւրաքանչիւրը ութ պատերազմական նաւից, ըստ որում նրանց թւում կընդունվեն նաև բոլոր օժանդակիչ յածանաւերը: Այդ նաւախմբերից իւրաքանչիւրը կը կազմէ առանձին վարչական միութիւն: Անգլիական ամբողջ նաւատորմը հաւասարվում է 57, իսկ կարիքի դէպքում 65 ռազմի նաւերի, որի դիմաց միւս ծովային պետութիւնն ունի ընդամենը 38 ռազմանաւ: Եթէ որևէ պետութեան նաւատորմների թիւը աւելանայ, այն դէպքում Անգլիան նոյնպէս կաւելացնէ իր նաւատորմների քանակը:

Գրէյը, պատասխանելով հարցին, հաղորդեց, որ անգլիական և թիւրքական կառավարութիւնների միջև բանակցութիւններ են վարվում Բաղդադի և Պարսից-ծոցի միջև նաւային հաղորդակցութիւն հաստատելու և ուրիշ նման հարցերի մասին: Անգլիական կառավարութիւնը թիւրքական կառավարութիւնից սպասում է կարևոր առաջարկութիւններ: Բանակցութիւնները ներշնչված են վստահութեան ոգով:

Համայնքների պալատը առաջին ընթերցումով միաձայն ընդունեց քարածխային արդիւնաբերութեան բանւորների մինիմալ աշխատավարձի օրինագիծը: Կարծում են, որ վերջինս օրէնք կը դառնայ շաբաթ օրը:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

6 մարտի

Լօնդօն.—Շօտլանդական հանքերում հանգստութիւնը վերականգնվեց:

—

Բօխում. — Հանքային բանւորների բոլոր երեք կազմակերպութիւնների շրջանային կօնֆերէնցիան որոշեց վերսկսել աշխատանքները, ընդունելով գործադուլը անօգուտ:

—

Բօխում.—Որոշվեց աշխատանքները վերսկսել վաղվանից:

—

Վալանսէն.—Սինդիկատների պատգամաւորները որոշեցին գործադուլ անել: 13,000 հոգուց համարեա կէսը չեն աշխատում:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

6 մարտի

[illegible]ը, որ սպանել էր ռուսաց վաճառականութեան տանուտէրին գիւղում: Թիւրքաց հիւպատոսը, յայտարարելով կալանաւորվածին թիւրքահպատակ, պահանջեց յանձնել նրան մի ժամվայ ընթացքում: Մերժում ստանալով նահանգապետից, հիւպատոսը բանտ ուղարկեց 25 ասկէրների իր պահակախմբից, որոնք և ազատեցին կալանաւորվածին:

—

Ջուլֆա.—Խօյից այստեղ բերվեց Թաւրիզի զօրամասի վրա յարձակված յայտնի ֆէդայի Ռահիմ-խանի Չէմնէշագլեարսկին:

—

Պետերբուրգ.—Ի հերքումն լրագրական տեղեկութեանց, պաշտօնապէս յայտարարվում է, որ զինապահեստներ Թաւրիզում դեռ չը կան: Եթէ քաղաքում դեռ զէնք կայ, այն էլ քիչ քանակութեամբ, ըստ որում այդ զէնքը պահված է օտարազգիների տներում, որտեղից այդ զէնքերը վերցնել, ի հարկէ, չէ կարելի: Համատարած խուզարկութիւնները, որոնք հազիւ թէ դրական հետևանքներ տան, կը գայրացնէ խաղաղ ազգաբնակութեանը: Այդ պատճառով ռուսական դաշտային դատարանի վճռով 37 հոգու, և Ատրպատականի ժամ. գեն.-նահանգապետի դատավճռով 50 հոգու կախելուց յետոյ, յետագայ բռլրեսիվ միջոցները ճանաչվում են աւելորդ, որպէս զի տեղական կեանքը իր սովորական ընթացքը ստանայ:

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

6 մարտի

Սան-Անտօնիօ.—Տոգեմեքենայի կաթսայի պայթումից սպանվեցին 25 մարդ:

—

Կ. Պօլիս. — Մայրաքաղաք եկած Բեամիլ-փաշան ունկնդրութեան ընդունվեց սուլթանից:

Մի պաշտօնաթող օֆիցէր փորձեց հրդեհել արդարադատութեան մինիստրութեան շինութիւնը, փայտէ սանդուղքը թրջելով նաւթով: Ձերբակալվածը յայտնեց, որ մտադիր էր ոչնչացնել շինութիւնը, որի մէջ գտնվում են նրան վարկաբեկող փաստաթղթեր:

Եւրոպայից եկած օպպօզիցիօն ժուռնալիստ Մէվլան-Զադէն անմիջապէս ձերբակալվեց:

Քննութիւնը պարզեց, որ հրդեհողը պաշտօնաթող պօրուչիկ Իզմայիլն է: Նրա գործակիցը եղել է պաշտօնաթող կապիտան Աբդիւլ-Թէվֆիկը: Մինիստրութեան սուրհանդակը, որ բռնեց հրդեհողին յանցանքի տեղում, հանգցրեց այրվող կահ-կարասիքը և կալանաւորեց հրդեհաձիգին: Ոստիկանական նաւակով Բօսֆօրն անցնելու ժամանակ Իզմայիլը նետվեց ջուրը, բայց ոստիկաններն ազատեցին նրան: Կասկածվում է քաղաքական շարժառիթ:

Սուլթանական իրադէով գործադրվելու են պալատի հաւանութեամբ մամուլի և ժողովների օրէնքները: Առաջինով պահանջվում են գրաւական ներ լրագրներից 500 ֆունտ մայրաքաղաքում և 200 ֆունտ գաւառում. երկրորդով թոյլատրվում են ժողովներ միայն օրինական շինութիւնների մէջ և ոստիկանութեան գիտութեամբ:

—

Լօնդօն.—Իտալական հաւաստի աղբիւրից տեղեկացնում են, որ Իտալիայի պատասխանը մեծ պետութիւնների հարցապնդման հաշտարար է: Յոյս է յայտնվում, թէ պատասխանի բնաւորութիւնը մեծ պետութիւններին հնարաւորութիւն կը տայ շարունակել քայլեր անել յօգուտ հաշտութեան: Հաւանական է համարվում, որ մեծ պետութիւնների բանակցութիւնները Իտալիայի հետ շարունակվեն, մինչև որ վերջինս կը մշակէ այնպիսի բանաձև, որպիսին կարելի կը լինի Կ. Պօլիս ուղարկել:

—

Սօֆիա.—Եկան Թիւրքաց ներքին գործերի մինիստրութեան քարտուղարը և լուսաւորութեան [illegible] բօսակցեցին մակէդօնական ներքին կազմակերպութեան ներկայացուցիչների հետ հրոսակախմբերի գործերի մասին: Կազմակերպութեան ներկայացուցիչները պատասխանեցին, որ չեն կամենում բանակցութիւն սկսել թիւրքերի հետ և կը շարունակեն իրանց գործունէութիւնը, մինչև որ կը միջամտէ Եւրոպան և աւտոնոմիա կը տրվի Մակէդօնիային:

—

Հռոմ.—«Պօպօլօ-Ռօմանօ», պատասխանելով ազգայնական մամուլի քննադատութեանը, պատերազմական գործողութիւնները դադարեցնելու պայմանների առիթով ապացուցում է, որ այդ պայմանների մէջ Իտալիայի արժանապատւութեան համար ոչինչ ստորացուցիչ բան չը կայ:

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱՐՕՆԷՆ

Մուշ, 12 փետրվար

Մեռաւ Աւրանի ականաւոր քահանայ քաջառողջ տէր-Վարդանը. մեռաւ Կարսի քաջարի հերոս Մոսոն, որ Հաջի-Մուսա և և Կասըմ բէյերը սարսափի մէջ էր պահած. մեռան և կը մեռնին ուրիշ շատ անծանօթ քաջառողջ երիտասարդներ և պատանիներ: Քաղաքիս մէջ ալ շատ երիտասարդ մահեր եղան այս տարի. մանաւանդ կարմրախտը մեծ զոհեր տարաւ երախաներէն: Ու այս բոլորն ալ անխնամ և անբժիշկ, գի ամբողջ Տարօնոյ աշխարհը, որ ունի 300,000 բնակչութիւն, միայն մէկ հատ քաղաքապետական բժիշկ ունի, որ 2 ժամ հեռաւորութեամբ գիւղ մը երթալու համար կը պահանջէ 2 ոսկի, իսկ ինչ պիտի պահանջէ Մուշէն Բուլանըխ և Մանազկերտ (4—5 օրուան ճամբայ) երթալու համար, դա ալ Աստուած գիտէ: Կառավարական օրէնքով՝ ժամը 6 ղրուշ է:

Կարծես Տարօնոյ վիճակը շատ փոքր է, կինճի և Սասունի վրայ ալ պիտի հսկէ եդեր այդ միակ բժիշկը: Կը տեսնէք, որքան յառաջադէմ է մեր սահմանադրական կառավարութիւնը: Հապա եթէ տեսնէք, անոր դեղատունը... Պարիզի և Լօնդօնի մէջ ալ նմանը չկայ: Իր դեղերու պակասութիւնը՝ շատ անգամ քաղաքիս մանրավաճառներէն կը լրացնէ:

Մշոյ կառավարութիւնն ալ նոր մէբուսներու ընտրութեան եռևէն է, աւելի իրեն նպատակ ընտրելով այն սկզբունքը, թէ ի՛նչպէս ընէ, որ բոլորովին թոյլ ու ապիկար՝ կամ ուրիշ խօսքով «էվէթ էֆէնդիմ» բաղ մէկը ընտրուի հայ երեսփոխան, թէև տեղական թիւրք խաբիլթներու նեքքին տենչանքն է, որ բնաւ հայ երեսփոխան չընտրուի: Մենք ալ, փառք Աստուծոյ, հոտ չենք միսը այդ բանը քաջալերելէ: Ամսա-

կան 50 լիրայի քաղցը հնչիւնը շատերու քունը փախցուցեր է և կը տեսնես՝ գարնան սունկի նման կաճի մեր նոր կանդիդատներու թիւը. բարեբար ազգասէրները շատցեր են, մէկը միւսի վրայ կոխկռտելով կուզեն բարձրանալ այն աստիճանին: Թիւրքերու ուզածն ալ այդ է. «բաժանեա զի տիրեսցես»:

Մուշն ալ կամաց-կամաց աշխարհի կը խառնուի: Այս անգամ ամսիս 5-ին Հայոց Միացեալ Ընկերութեան ուսուցչութիւնը՝ տեղիս Թատերասիրաց միութեան օժանդակութեամբ և անոր յատուկ հնայուն բեմի վրայ՝ խաղաց «Վարձու կինը» և «Պաշտօնս է խամփալ» թուրքերէնով և «Երեք քաջեր» հայերէնով: Զնայելով որ առաջին պիէսը վրան-բաց բան մըն էր ի նկատի ունենալով միջավայրի կենցաղական պայմանները, սակայն ներկաներու ստուար մասը թէւրք ըլլալով խաղաւ անցաւ տպաւորիչ և յաջող: Բեմի ճակատին կը փայլէր Մայր-Հայաստանի նկարն իր վրայ ունեցող գեղեցիկ եռգոյներկ վարագոյրը: Րէժիսոր Մակար Խարախանեան գործը կը վարէր բաւականին յաջող: Բարեկենդանի հարսանիքներու պատճառով սրահը կիսով դատարկ էր: Ներկայացումը տրուած էր միմիայն տղամարդկանց համար: Մշոյ մէջ տակաւին հնարաւորութիւն չկայ ներկայացումները և նոյն իսկ հանդէսներ կանանց և տղամարդկանց խառն տալու: Կանանց համար յատուկ ներկայացումը յետաձգուեցաւ Տեառնընդառաջի տօնին: Ներկայացման զուտ հասոյթը մնաց 520 ղրուշ:

Տարօնցի

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

Մարտի 6-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, Թիֆլիսի առաջնորդարանում կայացաւ Նպաստամատոյց Ցանձնաժողովի նիստը, որին ներկայ էին պ. պ. բժ. Կ. Ստեփանեան, Ալ. Խատիսեան, Ալ. Քալանթար, Ալ. Արասխանեան, Ա. Բաբեան և Հ. Առաքելեան:

Ցանձնաժողովը քննեց Կաղէն գիւղի բնակիչներին օգնելու հարցը: Կ. Հ. Բարեգ. Ընկ. խորհուրդը, մարտի 5-ի մի գրութեամբ, զեկուցանելով խորհրդում կայացած խորհրդակցութեան մասին, յայտնել էր, թէ ինք չունի ազատ և տրամադրելի գումար՝ կաղէնցիներին օգնելու, թէ օգնելու համար հարկաւոր է 4000 ր., և խնդրում էր, որ յանձնաժողովը նպաստ այդ ծախքը կամ յայտնէ, թէ որքան կարող է տալ իր կողմից:

Ցանձնաժողովը նկատի առնելով, որ Կաղէն գիւղը, ինչպէս և մի քանի ուրիշ գիւղեր (Սոխ և այլք), որոնք նոյնպէս դիմել են և օգնութիւն խնդրել, կարօտ են երկու տեսակ օգնութեան—արմատական՝ տնտեսական վիճակը ընդմիշտ բարուքելու համար, և անմիջական՝ սուր կարիքին բաւարարութիւն տալու համար: Արմատական օգնութիւնը ժամանակի և մեծ միջոցների պէտք ունի, մինչ Ցանձնաժողովը իր տրամադրութեան տակ ունի ներկայումս գումարի տոկոսները, որովհետև, համաձայն հանգուցեալ Իզմիրլեան կաթողիկոսի կարգադրութեան, 75,000 ռուբլին դրված է մէկ տարի ժամանակով բանկին և օգտվել նրանից հնարաւորութիւն և իրաւունք չը կայ: Անմիջական և սուր կարիքին բաւարարութիւն տալու համար, Ցանձնաժողովը որոշեց առ այժմ բաժանել կարօտ գիւղացիներին ալիւր մինչև նոր բերքի հասնելը և տալ նաև սերմացու: Այդ գործողութիւնը կատարելու համար ուղարկել Կաղէն երկու անձն, որոնց հարկաւոր հրահանգները կը տան Ալ. Քալանթարը և բժ. Կ. Ստեփանեանը: Արմատական օգնութեան համար ունենալ առանձին խորհրդակցութիւն:

Վաղը Ցանձնաժողովի լիազօրները կը մեկնեն Կաղէն՝ հարկաւոր օգնութիւնը հասցնելու համար:

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂ. ԽՈՐՀՐԴԻ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Ամսիս 5-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, կայացաւ Թիֆլիսի ձայնաւորների հերթական նիստը, որը զբաղվեց քաղաքային ինքնավարութեան առաջարկած օրահարցերով:

Կարևորագոյն հարցերը, որոնք իրանց հասարակական նշանակութեամբ աւելի ուշագրաւ են, հետևեալներն էին. 1) քաղաքի մասնակցութիւնը պետական հարկաբաշխ յանձնաժողովի ծախքերում, 2) Թիֆլիսի հրշէջ խմբի՝ քաղաքային ինքնավարութեանը հպատակվելու հարցը, 3) քաղաքային հրապարակների և փողոցների բարենորոգման խնդիրը և 4) քաղաքային դրամական յանձնաժողովի անդամների թիւը աւելացնելու հարցը:

Օրակարգի առաջին հարցը, որպէս զեկուցեց վարչութեան անդամ Ն. Ե. Արղութեանը, կայանում է հետևեալում: Թիֆլիսում գոյութիւն ունեցող պետական հարկաբաշխ յանձնաժողովի ծախքերը ծածկելու համար քաղաքը պարտաւոր էր մինչև վերջին տարիներս որոշ գումար յատկացնել, և այդ գումարը տարէ-տարի մուծվում էր քաղաքային հաշուեկշռի մէջ: Այս տարվայ համար այդ ծախքը, որ մուծվելու էր հաշուեկշռի մէջ, պիտի հասնէր 1337 ռուբլու, սակայն անցեալ ձայնաւորների կազմից Կ. Ի. Խատիսեանը անհիմն գտնելով քաղաքի վրա ծանրաբեռնվելիք այդ ծախքը,—քանի որ քաղաքի դերը սահմանափակվում էր միմիայն այդ գումարը տալով, առանց իրաւունք ունենալու մասնակցել նոյն յանձնաժողովին կամ վերահսկումն նրա ծախսերին—հարց բարձրացրեց այդ ծախքը մերժելու վերաբերեալ: Քաղաքային վարչութիւնը համաձայնելով Կ. Ի. Խատիսեանի կարծիքին՝ թէ անցեալ և թէ ներկայ տարիների հաշուեկշռից հանել էր այդ ծախքը, սակայն նահանգական վարչութեան հրահանգով նորից առաջադրված է քաղաքային ինքնավարութիւնը զբաղվելով այդ հարցով՝ վճռեց դիմել կառավարիչ սենատին և լուծել տալ նրա միջոցով քաղաքի այդ պարտականութեան անհրաժեշտութիւնը:

Օրակարգի երկրորդ հարցը յարուցված էր ձայնաւորների ներկայ կազմից 9 հոգուստորագրութեամբ ներկայացված զեկուցմամբ:

Խորհրդի քարտուղար ձայնաւոր Ջաբարը հիմնաւոր փաստերով ապացուցելով հրշէջ խմբի քաղաքային ինքնավարութեանը յանձնելու անհրաժեշտութիւնը՝ մատնանիշ եղաւ այն պարագաների վրա, որ քաղաքը, ծախսելով այդ խմբի պահելու ամբողջ գումարը—մօտ 30,000 ր. տարեկան—զուրկ է վերստուգելու և հաշիւ պահանջելու իրաւունքից, մինչդեռ Ռուսաստանի մօտ 200 քաղաքներ վաղուց ի վեր իրանք են հոգում հրշէջ խմբերի բոլոր կարիքները և ղեկավարում նրանց՝ իրանց հայեցողութեամբ: Այդ խմբի քաղաքին յանձնելու անհրաժեշտութիւնը աւելի ուժեղանում է այն խոստմամբ, որ տալիս են ապահովագրական ընկերութիւնները ծախքերին միանալու հարցում, սակայն նրանք պայմանաւորում են իրանց նպաստները միմիայն քաղաքին յանձնելու կարեւորութեամբ:

Ձայնաւոր Ա. Ս. Բաբօվը բոլորովին կարիք չէ տեսնում քաղաքի վրա այդ նոր բեռը ծանրացնելու մէջ, քանի որ հրդեհների սակաւութիւնը, ոստիկանապետի հսկողութիւնը և խմբի կառավարիչը այն բարձրութեան են հասցրել նրա գործունէութիւնը, որ աւելին սպասելն անկարելի է: «Եթէ քաղաքը մեծացել է,—աւելացնում է Բաբօվը,—և կարիք է զգացվում այդ խմբի բաժանմունքները պահել Հալաբարում կամ Նախալովկայում, դա կարելի է իրագործել նոյն իսկ առանց քաղաքին յանձնելու, որը, երկիւղ եմ կրում, չը կարողանայ պահել լիովին այդ խումբը նոյն բարձրութեան վրա»:

Թեթև վիճաբանութիւնից յետոյ խորհուրդը վճռեց խնդրել վարչութեանը առանձին զեկուցումն ներկայացնել հրշէջ խումբը ստանձնելու պատճառաբանութեամբ:

Երրորդ հարցը, քաղաքային հրապարակների և փողոցների բարենորոգման շուրջը, արծարծվեց Էմինօվի ներկայացրած հողաբաժինները կարգաւորելու ծրագրից և Դ. Զամաշվիլիի ներկայացրած խնդրագրից: Առաջինն ունենալով Վելիկօկնեժսկայա և Պաստերօվսկայա փողոցների անկիւնում 1,500 ք. սաժէնի չափ սեփական հող՝ խնդրում էր քաղաք. վարչութիւնից հաստատել նրա ներկայացրած հողաբաժինների ծրագիրը, որ պարունակում էր իր մէջ 6 սաժէն լայնութեամբ ընդմիջեալ փողոց: Ձայնաւորներից մի քանիսը—ի թիւս որոց պ. պ. Միսկեվիչը, Բաբօվը, Թօփճեն և ուրիշները—գտնում են, որ քաղաքի ոչ միայն կենտրոններում, այլ նոյնիսկ սահմաններում անընելի է այդ լայնութեան հատեալ փողոցներ թոյլ տալ, որոնք իսկապէս դառնում են աղբատեղիներ ու ապականոցներ և թունաւորում օդը: Քաղաքային խորհուրդը միանում է վարչութեան ծրագրին, որով առաջադրվում էր տ. Էմինօվին հատեալ փողոցի տեղ երթեևկ և կառագնաց ճանապարհ բանալ այդ երկու փողոցների միջև և հաստատութեան համար:

Դ. Զամաշվիլին որպէս քաղաքային կապալառու օգտվում էր 360 ր. տարեկան վճարով Սամանեայա հրապարակում գըտնված երկու քիօսկներից, որտեղ նա վաճառում է զովացուցիչ խմիչքներ: Որովհետև այդ շինութեանց առաջը ամենաշնորհ շարժումն է կատարվում և էլեկտրաքարշի երթեևկութիւնը վտանգ է սպառնում կուտակվող ժողովրդին, նահանգապետը, համաձայն ոստիկանապետի զեկուցման, առաջարկել է քաղաքային վարչութեանը՝ քանդել այդ քիօսկները և մաքրել յիշեալ հրապարակը: Այս հարցի շուրջը մտքերի փոխանակութիւն կատարվեց պ. պ. Խոնոնցի, Փրեդօնեանի, Սուլաբերիձէի, Զօրեանի և այլ ձայնաւորների միջև և վճռվեց, համաձայն ընդունված սկզբունքի, մաքրել հրապարակներն այդօրինակ շինութիւններից և բարեզարդել նրանց, եթէ նոյն իսկ այդ անհրաժեշտութիւնը կապված լինի որևէ զոհաբերութեան հետ քաղաքի գանձարանի համար:

Քաղաքային դրամական յանձնաժողովի անդամների թիւը ստուարացնելու աւելորդ կատարվեցին նոր ընտրութիւններ և առաջարկված թեկնածուներից ընտրվեցին հետևեալները. պ. պ. Բուդղանօվ-Բադդասարօվ, Գալստեան, Մազմանեան, Ջաբար և Ս. Բէհբուդեան:

Նիստը փակվեց գիշերվայ 12 ժամին:

Ռընէ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան գործի մեղադրեալներից մի քանիսի պաշտպանները — երդուեալ-հաւատարմատարներ Կարաբչեվսկի, Կուրեակին և Գրուզէնբէրգ —սենատի յատուկ ատեանին պատճառաբանեալ միջնորդութիւն ներկայացրին՝ վերադարձնելու գործը ի նոր քննութիւն, որովհետև աներկբայօրէն երևան են հանված նախնական քննութեան փաստաթղթերի բազմաթիւ խարդախութիւններ: Ցայտաբարութեան մէջ բերված են աւելի կամ պակաս կեղծված արձանագրութիւնների ու վաւերագրերի ցուցակները:

Սենատը մի քանի ժամ խորհրդակցելուց յետոյ յայտարարեց իր վճիռը. գործի քննութիւնը շարունակել, իսկ խարդախված փաստաթղթերը հանել իրական վաւերագրերի թւից և նրանց բոլորովին հաշւի չառնել:

Քննական արձանագրութեան մէջ՝ ի թիւս հարցաքննված վկաների կայ, օրինակ, պահեստի պրապօրշչիկ Տէրապեանի անունը՝ այսքան տարեկան, այս անունով, այսինչ դաւանութեան: Նրա ցուցմունքը սպանիչ են մի քանի մեղադրեալների համար: Երբ սենատում երևան հանվեցին մի քանի խարդախութիւններ, պաշտպանները տեղեկութիւնների համար դիմեցին կովկասեան շտաբին՝ յիշեալ Տէրապեանի անձի մասին: Երևաց, որ պրապօրշչիկների թւում կայ միայն մի Տէրապեան ուրիշ դաւանութեան և ուրիշ հասակի:

Դիմեցին իսկական Տէրապեանին հեռագրական հարցով, և Տէրապեանը փաստաբաններին հեռագիր ուղարկեց, թէ ինքը «Դաշնակցութեան» գործի աւելով երբէք չէ հարցաքննվել դատական քննիչից:

«Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան անդամների գործի նախնական քննութիւնը կատարող դատական քննիչ Լըժինը, որ և հակողն էր գործին վերաբերեալ բոլոր փաստաթղթերի վրա, խոստացաւ՝ թէ շուտով կը հրատարակվի կառավարական հաղորդագրութիւն, որով նա չքմեղ է դուրս գալու: Անցաւ, սակայն, երկու շաբաթ, իսկ «հաղորդագրութիւնը» դեռ չը կայ: («Р.С.»)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ձալրում գարուն է

Ջալթը (Ն.-Նախիջ. գ.), 5 մարտի

Եղանակը թեքվում է դէպի գարուն. ձիւնի հասու շերտերը հալվեցին, հեղեղելով ձորերում գտնված պարտէզներն ու տնակները: Գիւղերում պատրաստութիւն են տեսնում գոնէ մինչև ամսիս 20-ը դաշտ դուրս գալու գարնանացանի: Ձմեռվայ հանգստութիւնից դէպի աշխատանք:

Ի. Ի.

Իջեւանասուն

Ղալաչա, 29 փետրվարի

Ամբողջ գաւառը ջղաձգութեան մէջ է. հացի և անասունների ալափի (խոտ և դարման) պակասութեան պատճառով գիւղացիք շատ դժուարութեամբ են ապրում. հաց-գիւ-հաց ծայրը ծայրին են հասցնում. եթէ եղանակների լաւութիւնը չը լինէր, հիմա գիւղերում կատարեալ սով կը տիրէր և ոչ մի անասուն չէր երևայ: Անասնաբոյժերի աչալրջութիւնը մեծ օգուտ հասցրեց գիւղացիներին. թէև աշնանը ժանտախտը տարածվեց ամբողջ գաւառում, բայց և այնպէս զգալի վնասներ չը պատճառեց. զգալի վնասն այն է, որ այժմ կովերը հորթատում են (հորթերը սատկած են լինում կամ ծնվելուց յետոյ են սատկում): Ահա այսպիսի մի նեղ ժամանակում գիւղացիներից փող պահանջելն առաջացնում է ջղաձգութիւն. ցաւալի է, որ գիւղացիների կեանքով հետաքրքրվողներ չը կան, նրա դրութեան մէջ մտնող չը կայ:

Ահա այսպիսի մի տնտեսական տագնապի մէջ գտնվելու ժամանակ՝ յանկարծ հրամայվում է, որ իւրաքանչիւր հասարակութիւն (տանուտէրութիւն) չինէ իշխանատուն. իշխանատուն շինելը գիւղացիների համար օգտաւէտ է. սրանով կարելի է ժամանակով մանր պաշտօնեաներին ազատ թողնել, նրանց կամայականութիւններին վերջ դնել. իշխանատան շինութեան համար առաջ նշանակվեց, ցանկացողներն իրանց նախահաշիւները ներկայացրին, որոնցից մէկը պայմանաւորվեց շինել 5500 ր.: Շինութիւնը բաղկացած պիտի լինի մի քանի սենեակներից, խոհանոցից և ձիանոցից: Մեր հասարակութիւնը կազմում են Ղալաչա, Կողբ, Բարանա և Դիվեղ գիւղերը. յիշեալ 5500 ր. պիտի հաւաքվի երեք նուագում. առաջինն այժմ հաւաքվում է:

Փորատէր

Ջրի կարիքը Ծօծկանում

Ծօծկան (Բօրչալուի գաւ.), 1 մարտի

Քանի գնում՝ գիւղը մեծանում, ժողովուրդը բազմանում է, և մարդկային կեանքի ամենակարևորը՝ աղբիւրների ջուրը պակասել, քչացել է այն աստիճան, որ տեղացի կանայք ու աղջիկները մահանալը աւելի բարձր են դասում, քան թէ կուժ ուսելը, աղբիւր գնալն ու ջուր բերելը: Իսկ չորքոտանի ընտանի անասունները ջրազրկված են: Աշնան, ձմրան ամբողջ օրերը գոմերում բառաչելով մնում են ծարաւ, իսկ կանայք ու աղջիկները մի դոյլ ջրի համար ժամերով աղբիւրում սառչում, փետանում են, որի հետևանքը լինում է այն, որ զանազան հիւանդութիւններ տարածվելով՝ տանում են բազմաթիւ անմեղ զոհեր, ինչպէս այս տարի:

Մեր շրջակայքի բնութիւնը շատ հարուստ է բազմաթիւ անուշահամ սառնորակ աղբիւր-առուներով, բայց ինչ օգուտ մեզ. «եղած չեղած մի հաշիւ է», որովհետև գտնվում են անմարդաբնակ վայրերում, որոնք աչքաթող արված ու թողնված են

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՕԶԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ*)

IX

Մեզանում էլ շատ նպատակայարմար կը լինէր, որ տուբերկուլօզի դէմ մաքառման գործումը հասարակական ոյժերը ի միջի այլոց դիմէին և դիսպենսերներին, իսկ առողջարանները թող մասնաւոր նախաձեռնութիւնը հիմնէ ունևոր դասակարգի համար, ուր տուբերկուլօզը աւելի ժառանգական հողի վրա է սերված լինում:

Երբեք չը պէտք է մոռանալ, որ մի առողջարան կառուցանելու համար այնպիսի մեծ գումար է հարկաւոր, որը կարող է առնուազը մի 10 դիսպենսեր տալ:

* *

Այսպէս է Եւրոպան այժմս մաքառում տուբերկուլօզի և առհասարակ վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ:

Մաքառման հիմնաքարը այնտեղ առողջապահութիւնն է:

Իսկ մեզնում...

Մեզնում մինչև օրս համարեա ոչինչ չէ արված ոչ թէ տուբերկուլօզի դէմ մաքառելու համար, այլ և առ հասարակ ժողովրդի առողջութիւնը բարւոքելու համար:

«Մեր լայնատարած երկիրը (Կովկասը) բոլորովին չէ ուսումնասիրված բժշկական տեսակէտից: Բժշկական ստատիստիկան գտնվում է դեռ ևս իր սաղմնական սկզբնական շրջանում: Ինչ վերաբերում է ահագին բժշկական նշանակութիւն ունեցող երկրի բնական հարստութիւնների գիտական մշակմանը, այդ կիրառգործվի երևի միայն ամենահեռու ապագայում: Վաղուց արդէն ժամանակն է պարզելու համար, թէ ինչ դրութեան մէջ է գտնվում երկրիս բժշկական գործը: Հիւանդութիւնների տարածման քննութիւնը, նրանց տարածման պատճառները, արտայայտվելու եղանակը որոշելը, ծնունդների, յաւելումների, հիւանդացումների, մահացութեան, երկարակեցութեան իսկական հաշիւը—բոլոր այս հարցերը ահագին և ուշագրաւ նշանակութիւն ունեն և վաղուց սպասում են իրանց գիտական մշակման: Վաղուց հարկաւոր էր ճշդագրել, թէ մինչև օրս ինչ է արված ժողովրդական առողջութիւնը պահպանելու համար, և գլխաւորապէս որոշել բժշկական կարիքի չափերն ու ընդգծել այն ճանապարհը, որով պիտի ընթանայ երկրիս բժշկական գործը»:

Այս մտքերը յայտնում է Կովկասի բըժշկական բաժնի գլխաւոր քաղաքացիական կառավարիչ՝ դոքտոր Ֆ. Լ. Ֆեխները, մի կարող անձնաւորութիւն, որի ձեռնհասութիւնը այս հարցում արժանի է ամենայն վստահութեան *):

Մենք առիթ կունենանք մի քանի անգամ դիմելու յարգելի հեղինակի նորերս լոյս ընծայած այս տեղեկագրին:

* *

Առողջապահութիւնը իբրև դասաւանդութեան առարկայ բոլոր ուսումնարաններում չէ մտցված, եղած դասաւանդութիւնն էլ կցկտուր կերպով է անվում, շաբաթական մի, ամենաշատը՝ երկու դաս:

Ակներև երևում է, որ առողջապահութեան վրա թէ կառավարական, թէ մասնաւոր շրջաններում նայում են ոչ իբրև մի շատ կարևոր գիտելիքի, այլ իբրև մի ճոխութեան վրա, որ կարելի է ունենալ, բայց կարելի է և աչքաթող անել:

Եթէ հասկացող շրջաններում այսպիսի տրամադրութիւն է տիրում, ապա ինչ ասել հասարակութեան այն խաւերի վերաբերմամբ, որ առհասարակ տեղեակ չը լինելով առողջապահութեան հասցրած բարիքների մասին, ապրում է հակաառողջապահական պայմանների մէջ և դրանց էլ զոհ է գնում շատ դէպքերում:

Վերցրէք հէնց մեր գիւղական շրջանը և գիւղական ժողովուրդը: Չը նայելով որ այս վերջինս ապրում է գիւղական սքանչելի օդում, չը նայելով, որ գիւղերի մեծամասնութիւնը աղբիւրների հիանալի բիւրեղանման ջրեր ունի, այսու ամենայնիւ գիւղերում երեխաների մահացութիւնը սարսափելի է շնորհիւ տարափոխիկ հիւանդութիւնների գործած աւեր-թալանների... և այս՝ շնորհիւ այն կեղտոտութեան, որի մէջ ապրում է գիւղացին:

Առողջ և մաքուր կենցաղավարութեան որևէ տարրական հասկացողութիւնից զուրկ գիւղացին—այս XX դարում՝ իր վայրենի նախահայրերի նման—ապրում է մեր Կովկասի շատ տեղերում գետնի տակ և իր լծկան անասունների կողքին՝ լոյսից, աւերից և մաքուր օդից զուրկ...

Այս դեռ բաւական չէ, գիւղացին միշտ իր գիւղից դուրս, դէպի քաղաքներն է ձգտում աշխատանքի յոյսով:

Սակայն գիւղից եկած առողջակազմ երիտասարդ ոյժերը, մի քանի ժամանակ ապրելով քաղաքներում, կորցնում են իրանց առողջութիւնը շնորհիւ քաղաքների նրանց համար աննպաստ պայմաններին, գինեմոլութեանն ու վեներական հիւանդութիւնների հեծող թոյնին...

Եւ այսպիսիների մեծամասնութիւնը իրանց օջախը վերադառնալով՝ վարակում է իրանց ընտանիքը տուբերկուլօզով, սիֆիլիսով և սրանց նման ուրիշ ախտերով... որոնք և գիւղական նահապետական ընտանիքի քայքայման պատճառներն են սկսել դառնալ...

Իսկ ընտանիքի մի անդամի ֆիզիկական քայքայումը շատ յաճախ բարոյական անկման պատճառ է դառնում միւս անդամի համար...

Մեր քաղաքներումն էլ աւելի լաւ ու մխիթարական դրութիւն չէ տիրում, եթէ ուշի ուշով և խորապէս քննելու լինենք դրանց առողջապահական դրութիւնը:

Քաղաքներում բնակչութիւնը աւելի խիտ և կուտակված է ապրում շնորհիւ բնակարանների վիճելի սղութեանը, ուրեմն և մաքրութիւն պահպանելու հնարաւորութիւնը աւելի սակաւ է. սրանից էլ առաջանում է օդի ապականութիւնը: Շատ քաղաքներ մինչև անգամ մաքուր ջուր ունենալուց զուրկ են, կամ թէ յարմար ջրմուղներ չունեն, որից և տուժում է քաղաքացի ժողովուրդը և որի շնորհիւ վարակիչ հիւանդութիւնը օր օրի վրա զարգանալով համաճարակի է փոխվում:

1892 թւականի խոլերան այս տեսակէտից շատ յարմար բան է գտել իր համար Պետերբուրգում և մինչև այսօր, ամբողջ 20 տարվայ ընթացքում, այնտեղից հեռանալու տրամադրութիւն չէ ցոյց տալիս:

Եթէ մի պետութեան մայրաքաղաքը առողջապահական այսպիսի պայմանների մէջ է գտնվում, էլ ինչ պահանջել փոքր, գաւառական քաղաքներից...

Մեր շուկաները համարեա թէ առողջապահական հսկողութիւնից զուրկ են. իսկ շուկաներում ծախվող կենսական մթերքները, շնորհիւ այժմս տիրող անբարեխղճութեան, այնպիսի խարդախված բաղադրութիւնների են ենթարկվում, որից և առաջանում են ստամոքսի ու աղիքների զանազան հիւանդութիւններ, որոնք չարաչար քայքայում են ժողովրդական առողջութիւնը:

Կարճ խօսքով՝ մենք մինչև այսօր գտնվում ենք միայն բնութեան ոյժերի ազդեցութեան տակ. մարդկային մտքի ոյժի ազդեցութիւնը, կարծես, դեռ ներհած է մեր մէջ:

Սակայն հիւանդութիւնը, տուբերկուլօզը, սիֆիլիսը, ալկոհոլամոլութիւնը չեն ներհում, նրանք միշտ արթուն են և ամենայն բարեխղճութեամբ ու մինչև անգամ իրար հետ մրցելով, քանդում են ու փչըում մեր ժողովրդի առողջութիւնը:

Դոքտոր Ֆեխների յիշած տեղեկագիրը կարդալիս զարհուրում ու ապշում ես, թէ հիւանդութիւնը, իրան ազատ զգալով առողջապահութեան որևէ հսկողութիւնից, ինչ աստիճան տիրապետել է մեր Կովկասի բնակչութեանը:

Ահա մի նմուշ:

1910 թւականի ընթացքում ամբողջ Կովկասում հիւանդացել են՝

Մալարիայով	481,108	մարդ
Քոսով	62,358	»
Ինֆլուէնցայով	42,547	»
Տրախոմայով	27,187	»
Սիֆիլիսով	21,156	»
Դիզենտերիայով	17,223	»
Թոքախտով	16,675	»
Ասիական խոլերայով	10,461	»
Աղիքների տիֆով	10,415	»
Կապոյտ հազով	6,894	»
Սկարլատինայով	6,237	»
Կարմրուկով	5,609	»
Ծաղիկով	4,205	»
Դիֆտերիտով	2,948	»
Զանազան հիւանդութիւններով	1,404	»
Բծաւոր տիֆով	729	»
Րեկուրրենտ-տիֆով	379	»

Ընդամենը 717,535 հիւ.

Ընդամենը 717,535 մարդ, այսինքն մեր Կովկասի բնակչութեան համարեա մի տասներորդ մասը մի տարվայ ընթացքում հիւանդացել է վարակիչ հիւանդութիւններով:

Անհնելի թիւ...

* *

Պէտք է անպայման դնել մեր կեանքը առողջապահութեան արթուն հսկողութեան տակ:

Ժողովուրդը պէտք է կրթել առողջապահական կանոններով:

Ժողովրդին պէտք է աւանդել առողջապահութիւնը:

Առողջապահութիւնը պէտք է ժողովրդի համար պահանջ դարձնել:

Եւ այն ժամանակ հարկ չի լինի վարակիչ հիւանդութիւնների մեր երկար ցուցակից միայն տուբերկուլօզը վերցնել և նրա վրա տարածել մեր հոգատարութիւնը:

Բժ. Արտաշէս Շխեան

*) Д-ръ-мед. Ф. Л. Фехнеръ. „Отчетъ о состояніи народнаго здравія и организація врачебной помощи въ Закавказіи за 1910 г.“, Тифлисъ, 1911.

*) Տես «Մշակ» № 45.

անխնամ։ Բայց չէ որ շատ ժամանակ չէ անցել այն օրից, ինչ վախճանվել է տեղացի հարուստ Լեոն Պապեանը։ Հանգուցեալը ցանկալով գիւղացիներին այդ դառը օրից ազատել՝ եկեղեցու նորոգման և գիւղը մի աղբիւր բերելու համար կտակել է 500 ր.։ Բայց թէ ուր է այդ գումարը, որտեղ է ծախսվել, ինչ նպատակներով, ծխ. անմիջական հսկողութեան ներքոյ է, դեռ առ այժմ ամենքի համար մնում է մութ ու անբացատրելի։

Կայծոն Շքեղեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Կիրակի, մարտի 11-ին, Թիֆլիսի հայ-կաթոլիկների մատուռի մէջ կը մատուցվի պատարագ և ապա կը կատարվի հոգեհանգստեան կարգ, հանդիսադրութեամբ Թիֆլիսի ժողովրդապետ հ. Դիոնեսիոս վարդապետ Կալատոզեանի, յայտնի երաժշտագէտ հանգուցեալ Քր. Կարա-Մուրզայի մահվան 10-ամեակի տարելիցի առիթով։ Հոգեհանգստեան կարգը կը կատարվի կէսօրվայ 12 ժամին։ Մատուռը գտնվում է Պետերբուրգսկայա փողոցում։ Իսկ մարտի 12-ին, երեկոյեան 8½ ժամին Թիֆլիսի ժողովարանում կը տրվի համերգ։ Երգվելիք երգերը բոլորն էլ հեղինակած է հանգուցեալ Քր. Կարա-Մուրզան։ Տոմսակները արդէն վաճառվում են Սուգանաճեանի երաժշտական գործիքների վաճառատանը։ Ի նկատի ունենալով համերգի բարձր նպատակը, չենք վարանում մտածել, որ հայ հասարակութիւնը կը շտապէ ներկայ գտնվել համերգին ի յարգանս տաղանդաւոր երաժշտագէտի, որով նպաստած կը լինի, որպէսզի գէթ 10 տարիներից յետոյ նրա գերեզմանի վրա պատշաճ արձան կանգնեցվի։

— Ստացանք Արմաւիրից Զաւադ-բէկ Բալուղեանից 10 րուբլի՝ յատկացնելու հանգուցեալ Քր. Կարա-Մուրզայի գերեզմանի վրա արձան կանգնեցնելու գործին։

— Ձերբակալվեց Թելաւեցի Շաքրօ Շարմազանովը, որը մեղադրվում է մի շարք յանցագործութիւններ կատարելու մէջ։

— Իտալական Բարեգործ. Ընկ. վերջին ընդհ. ժողովում, որ կայացաւ այս անցած կիրակի Թիֆլիսում, այս ընկ. պատուաւոր նախագահ ընդհ. իտալական հիւպատոս Վալերին մի ոգևորված պերճ ճառով ողջունեց իտալական գաղութին, յայտնելով որ նրանց բաղձանքի համաձայն, արդէն հեռագրով Հռոմ զեկուցեց կովկասեան իտալացի գաղթականութեան անձնուէր հպատակութեան և սիրոյ առհաւատչեանները, ամենասիրելի Թագաւոր Վիկտոր-Էմանուէլի և Թագուհի Ելենայի անփորձ մնալուն համար։ Ժողովականները ցնծագին ցոյց արին հիւպատոսին, որը իբրև արժանաւոր ներկայացուցիչ իրանց ժողովրդասէր Թագաւորի, Թարգման է հանդիսանում փաստօրէն Նրա ընդգծած կամքով՝ նժդեհ իտալացիների հովանի լինել Կովկասում ու ջանում նրանց բարօրութեան համար։

— Քաղաքային վարչութիւնը պատուիրեց վիճակագրական առեան կառավարչին կազմել այն անձանց ցուցակը, որոնք իրաւունք ունեն մասնակցել Թիֆլիսում Պետական չորրորդ Դումայի ընտրութիւններին։

— 1911 թ. ընթացքում Ժողովրդական Տանը տրվել են՝ 233 ներկայացում, 17 դասախօսութիւն ժողովրդական համալսարանի կողմից, 35 մասնաւոր դասախօսութիւն և համերգ։ Ներկայացումները տրվել են 10 լեզուներով, այն է ռուսաց լեզուով՝ 57, վրաց լեզուով՝ 55, հայոց լեզուով՝ 44, մալօռուսական լեզուով՝ 30, հրէից լեզուով՝ 10, սերբէն լեզուով՝ 7, Թուրք լեզուով՝ 7, յոյն լեզուով՝ 1, լեհ լեզուով՝ 1 և ասորաց լեզուով՝ 4։ Ամբողջ տարվայ ընթացքում յաճախորդների թիւը եղել է 157,389 հոգի։ Բոլոր ներկայացումներից, դասախօսութիւններից և համերգներից ստացված է 36,000 ր. արդիւնք, որպիսի գումարից քաղաքի օգտին, այսինքն Ժողովրդական Տան ծախքերի համար տրված է 11,361 ր.։

— Թիֆլիսի վաճառականապետ Ա. Միլեանը պաշտօնապէս յայտնեց առեւտրական առաջին դպրոցի մանկավարժական խորհրդին Թիֆլիսի վաճառականութեան այն իղձի մասին, որով ցանկալի է համարվում, որպէսզի յիշեալ դպրոցում աւանդվի պարսից լեզու։

— Մարտի 6-ին, Բագւում սկսվեց քննըվել Բերուտով-Թաղիեվի գործը դռնբաց կերպով և մեծ քանակութեամբ հասարակութեան ներկայութեամբ։ Դատարանի նախագահն է Կուզրեավցեվը։ Մեղադրում է դատախազ Վախրաւշեւը։ Ինժ. Բերուտովի հաւատարմատարներն են փաստաբաններ Բարատովը և Ջհենկեվիչը։ Մեղադրեալ Հ. Զ. Ա. Թաղիեվին պաշտպանում են Վ. Մակլակովը, Պետական Դումայի անդամ Ջամիալովսկին, երդ. - հաւատարմատարներ Վոնսովիչը և Մակալինսկին։ Հրաւիրված են իբրև էքսպերտներ 6 հոգի, որոնց թւումն է նաև պրոֆ. Ա. Կոնօրոտովը։ Կանչված են 43 վկայ, մինչեւ ներկայացել են մինչև այժմ 36 վկայ։ Մեղադրեալները իրանց յանցաւոր չը ճանաչեցին։ Ցերեկվայ ժամը 1-ից մինչև 4-ը շարունակվեց ինժ. Բերուտովի հարցաքննութիւնը։ Ժամը 4—5-ը հարցաքննվել է արքայազն Մանուէլը։

— Այս օրերս Մոսկվայում վախճանվեց 46 տարեկան հասակում յայտնի Ֆիզիկոս պրոֆ. Լեբեդեվը, որի անունը ծանօթ է ամբողջ գիտական աշխարհին։ Հանգուցեալը Մոսկվայի համալսարանում պրոֆեսորի ամբիոն ունէր, սակայն երբ մինիստր դարձաւ Կասսօն, նա առաջինն էր, որ հեռացաւ համալսարանից։ Վերջերս նա պարապում էր Շանեավսկիի համալսարանի ֆիզիկական աշխատանոցում։ Նա վախճանվեց սրտի հիւանդութիւնից, թողնելով մեծ քանակութեամբ լուրջ աշխատանքներ։

— Անյայտացել է Ներսիսեան դպրոցի սան Ռոմանոս Տէր-Բաղդասարեանը, 16 տ.։

— Կաթնատու կովերին դանիական ձևով կերակրելու փորձերն աւարտվեցին Տուլայեվի ֆերմայում, որ գտնվում է Օրթաճալայում։ Կերակրումը լաւ արդիւնք է տուել։

— Այսօր, հինգշաբթի, մարտի 8-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան շինութեան մէջ նշանակված է Թիֆլիսի Ժողովրդական Համալսարանի Ընկերութեան հայկական սեկցիայի անդամների ընդհանուր ժողով։

— Պետերբուրգից Թիֆլիս վերադարձաւ Թիֆլիսի գաւառի ազնուականութեան պարագլուխ Պ. Թումանովը։

— Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը դիմեց Օդեսսայի, Կիեվի, Պետերբուրգի, Մոսկվայի և այլ քաղաքների ինքնավարութիւններին, խնդրելով իրան հասցնել այն նիւթերը, որոնք վերաբերում են տրամվայները քաղաքապատկան դարձնելու գործին։

— Մի խումբ իրաւասուների առաջարկութեամբ Դումայի ֆինանսական մասնաժողովի կազմը պիտի աւելացվի, հասցվելով 12-ից 17 հոգու։

— Ուսուցչական Միութեան Կենտրոնական Վարչութիւնը իր վերջին նիստում որոշել է՝ հայկական տպագրութեան 400-ամեակի առիթով կազմակերպվելիք յոբելեանական հանդէսների և ձեռնարկութիւնների համար յատկացնել 25 րուբլի։

— Գաւառացի մի ծերունի, որ անցեալներում ունեցել է բարեկեցիկ կեանք, իսկ այժմս գտնվում է խիստ աննախանձելի վիճակի մէջ, Թախանձագին խնդրում է բարերար անձանց տալ իրան ճանապարհածախք (10 րուբլի) կամ գնել երկաթուղու տոմսակ՝ իր հայրենիքը վերադառնալու համար։ Ծերունին զանազան յոյսերով գալով Թիֆլիս և ծախսելով իր մօտ եղած մի քանի կոպէկները՝ այժմ մնացել է դռնէդուռն ընկած և անել դրութեան մէջ։

— Լոյս տեսան «Տարազի» և «Առողջապահի» փետրվար ամսի համարները, հետաքրքրական բովանդակութեամբ։ «Տարազի» այս համարի մէջ, ի միջի այլոց, մտնում են նորերս վախճանված կոմս Դ. Միլիւտինի, պրոֆ. Գ. Խալաթեանի, իշխ. Վ. Թումանեանի և մի քանի այլ նկարներ։

— Մարտի 6-ին Կվիրիլայում անյայտ չարագործները մահափորձ են կատարել պրիստաւ Նեմսաձէի վրա։ Սպանված է մի անցորդ։ Մահացու կերպով վիրաւորված է մի այլ անցորդ։

— Թիֆլիսի կենտրոնական պօստի դրամ փոխադրելու բաժանմունքում երէկ առաւօտեան, ընդունելութեան ժամանակ, յանկարծ մի արտասովոր աղաղակ բարձրացաւ։ Սկզբում աղաղակ բարձրացնող հայ մշակին խելագարի տեղ ընդունեցին շատերը, բայց վերջը պարզվեց, որ նրա գըրպանից անյայտ անձինք հանել են 20 րուբլի։ Նա կասկած յայտնեց իր մօտ կանգնած երկու հոգու վրա, որոնք և ուղարկվեցին ոստիկանատուն։

— Ա. Մանթաշեանի անուան առեւտրաարդիւնաբերական դպրոցի սաներից 25 հոգի ազատված են ուսման վարձից։

— «Կավկազ» հիւրանոցում ձերբակալվեց Սրուլ Լիպովեցկին, որը վարելով գործարանատէր Լեվենբերգի ներկայացուցչի պաշտօնը, զանազան անձերից, իբրև կանխավճար վերցնելով 1199 ր. 78 կ., այդ գումարը չէ յանձնել ըստ պատկանելոյն։ Կազմված է արձանագրութիւն նրան դատի ենթարկվելու համար։

— Ախալցխայում մարտի 5-ին, մաղթանքից յետոյ, խուռն բազմութեան ներկայութեամբ բացվել է փոխադարձ վարկի ընկերութիւն։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԳՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

(Կարէն Միքայէլեանի «Ձմրան երեկոյ» ժողովածուի առիթով)

II*)

Մեծ քաղաքի գզգզված, բայց երիտասարդ հոգիները, որպէս ջութակի լարեր սարսափահար աղեղի յուսահատութեան տակ, լալիս են, լալիս... «Սիրտս ճմլվում է, ես ուզում եմ լալ»։ Լալիս են գեղեցկութեան, սիրոյ, լալիս են կեանքի մասին ու խնդրում, բայց կեանքը չէ ցանկանում իր թևերի տակ թագցնել այդ խեղճ ու գըզգըզված վշտից յուսահատվածներին։

«Ա՜խ, գէթ մի տաք ձեռք, որ սեղմէի, մի բաբախող կուրծք, որ գրկէի, մի հընչիւն խօսք, որ ականջ դնէի»։

Սէրն էլ, գեղեցկութիւնն էլ չեն ընդունում դրանց, որովհետև նրանց հոգիները ամայացել են ու մարել, ցամաքել բոլոր ցանկութիւնները։ Նրանք ծնկաչոք աղաչում են գեղեցկութեան, սիրոյ յուշերին, սլացող կեանքին, կախվում են նրանց փեշերից, որպէսզի նրանք խղճան, մնան, բայց նրանք երես են դարձնում ու մնալ չեն ցանկանում։

Նրանց համար սէրը մեռել է, յուշերն ու մրմունջները թռել, գեղեցկութիւնը այլանդակվել է, և նրանք այդ «մեծ ալեկոծման վերջին, մեռնող յորձանքներից» փշրված՝ մութ անապատում նստած լաց ու մունջ լռում են, թէ ինչպէս արթնանում են նրանց հոգիներում հինը, մոռացվածն ու փշրվածը։ Արցունքները հոսում են, հոգին ճմլվում է ու մթնեցնում նրանց յուսահատված ուղեղը...

Արթնանում են... ու աւելի անտանելի դարձնում նրանց կեանքը. բայց մինչէ կարող է մարդ այդպիսի դրութեան մէջ ապրել. և նրանք գիտակցաբար փշրում են մէկ-մէկի ետևից նրանց հոգիներում արթնացող անցեալի ժապաւէնները և դարձնում լալկան ու մութ գերեզմանատուն։ Դրանով են նրանք ապրում ու սպասում հեզութեամբ մահին ու նրանց կեանքի թելը կտրվելուն։

Գերեզմանատուն... տայֆունով փշրված հոգիներ... դրանք բոլորը եկել են ուժասպառ այս վայրը, որտեղից սկսվում է միւս կեանքի ճանապարհը... Այստեղ են նոյնպէս ուժեղները, որոնք դեռ երէկ կռւում էին կեանքի երջանկութեան և ազատութեան համար։

Նրանք, որոնք երէկ ստեղծում էին իրանց աստուածները, անխիղճ երջանկութեան ու արդարութեան պալատները...

Խլեցին Աստուածուն... Առանց այն էլ նրանք պիտի մոռանային նրան...

Այժմ նրանք ցանկանում են միայն սէր, բայց սէրը ևս խաբեց։

Այլ ևս ցանկութիւն չը կայ. գոյութիւն ունի միայն խաղաղութիւն. և հեզութեամբ իրանց գերեզմանատներում սպասում են մահվան փրկարար համբոյրին։

Այդ գերեզմանատան կամարին մէկ-մէկ երևան է գալիս ցնորքի գեղեցիկ դէմքը... Նրանք կատաղաբար ընկնում են նրա ոտները, բայց նա վախենալով նրանց ցնցոտիներից ու հոգու մերկութիւնից, անուշադիր թողնելով, անցնում, կորչում է...

Ահա Կարէն Միքայէլեանի պատմուածքների նեգատիվը։

Միքայէլեանի ստեղծած տիպերը, որոնք մէկը միւսին լրացնում են, այնպիսի մի առանձին ու սպեցիֆիկ յատկութիւն ունեն, որ մինչև այժմ մեր հայ գրականութեան մէջ տեղի չէ ունեցել։

Այդ այն է, որ նրանք որպէս ֆանատիկ՝ որոնում են արդարութիւնը լոկ արդարութեան, այլ ոչ թէ իրանց հոգեկան հանդստութեան համար։ Նրանք չեն ցանկացել այդ գտած արդարութեամբ իրանց տանջվող հոգիները հանգստացնել կամ ուրախութեան ու երջանկութեան գիրկը նետվել, այլ միայն հաշտվել կեանքի բոլոր պայմանների հետ։ Այդ հաշտութիւնը հանգստութիւն չէ, ինչպէս շատերն են կարծում. բոլորովին ոչ. հանգստանալ, որպէս հոգեբանական հասկացողութիւն, նշանակում է մի տեղ կանգ առնել, որից դէնը շարժում չը կայ, ուրեմն և կեանք չը կայ։

Նրանց կեանքը փնտռումների մէջն է և այն էլ այնպիսի ճանապարհներով են ընթանում, որ մաշում է նրանց հոգիները ու տանջվում են։ Նրանք բոլորն էլ թըռչում են դէպի աստղերը, բայց փշոտ ճանապարհով։

Per aspera ail astra.

Պարզ է, որ Միքայէլեանը պէտք է սաւառնէր ոչ թէ մետաֆիզիկ տրանսցենդենտալ աշխարհում, այլ միայն իրական, տեսողական, հասկանալի կեանքում, ուր ամեն ինչ արդիւնք է բնութեան խոր օրէնքների և որոնք ենթակայ են մարդու հետազօտութեան և ուսումնասիրութեան։

III

Կ. Միքայէլեանը իր գրուածքների մէջ անդրադարձրել է կեանքի կօշմարն ու այլանդակութիւնը և գտել է, որ այդ կեանքից ազատվելու համար կայ մի ճանապարհ. այդ՝ տանջանքն ու չարչարանքն է։ Ըստ Միքայէլեանի՝ եթէ չը լինէր տառապանքն ու չարչարանքը, այլ գոյութիւն ունենային միմիայն փարթամութեան յղփացումն և ուրախութիւն, այդտեղ անհասկանալի է առաջադիմութիւն, անհատի և հասարակութեան ազատագրումն։

Այս կէտում ռուս յայտնի գրող Դոստոեվսկի ամբողջ մի թէօրիա է կազմել և որը շատ ուժեղ կերպով ազդել է մեր երիտասարդ գրող Կար. Միքայէլեանի վրա։

Միքայէլեանը այս հիմնական կէտում՝ «տանջանքի» թէօրիայում ուղղակի աշակերտում է Դոստոեվսկիին։

Դոստոեվսկիի, ուրեմն և նրա աշակերտ Կարէնի համար՝ տառապանքի խորխորատների մէջ է գտնվում արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը։ Բայց այս կէտում Կարէնի աշակերտացումը վերջանում է։

Դոստոեվսկին այս ճանապարհով գալիս է հոգու ազատման դուռը, որի մասին նա խօսակցում է հայր Զօսիմայի բերանով։ Այստեղից ծնվում է նրա կրօնական-պանթէիստական լայն աշխարհհայեցողութիւնը, սիրով ու կրօնական կարօտութեամբ ընդգրկելով համայն տիեզերքը, որի աղբիւրները սնում են միշտ թարմ հետաքրքրութիւն և սէր դէպի կեանքը... Միքայէլեանը չի գնում այսպիսի ոլորապտոյտ ճանապարհով, այլ դուրս է գալիս հասարակական արդարութեան ու ճշմարտութեան ճանապարհը, որը լուսաւորվում է փրկաբար սօցիալիզմի փայլուն ճառագայթներով։ Այսպէս են նրա «Զրկանքի յոյզերի» էջերը, բայց վերջերս «Ջմրան երեկոյ» ժողովածուի մէջ վերադառնում է դէպի իր ուսուցիչ Դոստոեվսկին։

Դոստոեվսկիի յայտնի աֆորիզմը՝ „Въ пыткахъ корчусь, но есмь, въ тысячѣ мукъ—но есмь“...

Այս «եսի» գոյութիւնը բոլոր պայմաններում ինքնիրողութեամբ բարձր հասատատուն է..., և նա աւելի շուտ «յարգանքով կը վերադարձնէ Աստուծուն» մուտքի տոմսը, քան կը հրաժարվի իր «եսից»։ Դոստոեվսկիի համար «եսից» թանգարժէք բան չը կայ։

Այս կէտում «Ջմրան երեկոյ» գրքոյկում Միքայէլեանը ցանկանում է նմանվել Դոստոեվսկիին։ Նրա Վահանեանը, Ռոստոմեանը, Դասաակեանը իրանց հոգեկան տանջանքների ու տառապանքների մէջ չեն ցանկանում հրաժարվել կեանքից և իրանց ներքին ինքնահաստատմամբ ապրում են ու հաշտվում կեանքի տանջալից օրէնքների հետ։

Բաւականանաք այս անգամ այսքանով և ցանկանք երիտասարդ գրողի «Ջմրան երեկոյ» ժողովածուին աջողութիւն, որպէսզի նա տարածվի հասարակութեան լայն խաւերում։

Աջողութիւն։

Հայրիկ Տէր-Պօղոսեան

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Դրամա

Երեքշաբթի, մարտի 6-ին, ռուսաց դրամատիկական խումբը Արտիստական թատրոնում ներկայացրեց Իպպ. Բէլեայեվի մի նոր պիէսը՝ «Պսիշա» անունով, որ տրվում է Թիֆլիսում առաջին անգամ։

Յիշեալ պիէսը խաղացվել է անցեալ սէզոնին Ռուսաստանի նշանաւոր բեմերի վրա և ունեցել է, ինչպէս լրագիրներն էին հաղորդում, խոշոր աջողութիւն։ Մոսկվայում, Նեզլօբինի թատրոնում «Պսիշան» տրվել է բազմաթիւ անգամ՝ և միշտ էլ թատրոնը լի է եղել հասարակութեամբ։

Պիէսը կրում է պատմական բնոյթ և շօշափում է գլխաւորապէս թատրոնի և՝ դրա հետ կապված՝ դերասան-դերասանուհիների դրութիւնը Ռուսաստանում, 18-րդ դարի վերջերում, ճորտատիրական ժամանակ։ Ի շարս իրաւազուրկ գիւղացիների՝ Մելպոմէնայի տաճարն էլ իր քրմերով ու քրմուհիներով, յանձին դերասան-դերասանուհիների, ենթարկված էր արտօնեալ իրաւատէրերի ու գինւորականների քմահաճոյքներին, նրանց ամեն տեսակ հրամաններին ու մինչև անգամ սեռական կրքերի յագեցման։ Գեղարուեստի ազատութեան ու անկախութեան սրբազան խորանն ևս դարձած էր մի շարք արտօնեալների սեփականութիւն, և այդ իսկ պատճառով էլ իւրաքանչիւր դերասան կամ դերասանուհի երազում էր և ձգտում էր ստեղծել «ազատ թատրոն», «ազատ պրօֆէսիա»։

Պիէսի հերոսուհին՝ Լիզա Օգօնկովան (Պսիշա մականունով), նախ՝ գաւառական թատրոնի, այնուհետև՝ Պետերբուրգի կայսերական «Էրմիտաժ» թատրոնի մի տաղանդաւոր և թագաւորական տան սիրեցեալ դերասանուհի, սիրահարված է իր հայրենի գիւղի կալուածատիրական թատրոնի պարող-դերասան Իվան Պլէտնևի վրա։ Դրանց ամուսնութեանը արգելք է լինում և պսակվելու հրաման չէ տալիս թատրոնի տէր և հարուստ կալուածատէր՝ պաշտօնաթող մայոր Կալուգինը։ Սիրահարները յարմար առիթ որոնելով և կալուածատէր-մարտինիստ Նեզնաևի միջոցով աջողեցնելով՝ փախուստի են դիմում, սակայն կալուածատէր-մայորի հրամանով վերջինի հլու-հնազանդ ծառաները հետապնդելով՝ ձերբակալում և յետ են բերում փախստականներին գիւղը։ Կալուգինը սաստիկ զայրոյթով բռնված՝ հրամայում է գանահարել և խիստ պատժի ենթարկել այդ «աննազանդներին» ու «ապըստամբներին»։ Այդ իսկ րօպէին վրա է հասնում Եկատերինա II-ի սուրհանդակը՝ բերելով թագուհու հրաման-ցանկութիւնը՝ Պսիշայի և իր սիրեցեալի ամուսնութիւնը վաւերացնելու և արգելք չը լինելու մասին։ Դրանով էլ վերջանում է պիէսը։

Կալուգինի դերում Բօրիսով հարազատօրէն ներկայացրեց ծերունի արտօնեալ կալուածատիրոջ յատկանիշ գծերը և թողեց ուժեղ տպաւորութիւն։ Տաղանդաւոր դերասանին թատրոնը ծայրից ծայր լի հասարակութիւնը վարձատրեց բուռն ծափահարութիւններով։

Պսիշայի պատասխանատու դերում հանդէս եկաւ շնորհալի դերասանուհի Բուտկովսկայա, որի խաղի ընթացքում, մանաւանդ դրամատիկական բնոյթ կրող տեսարաններում, նկատելի էր գունատութիւն։ Բուտկովսկայայի խաղին վնասում է մանաւանդ նրա ոչ-պարզորոշ արտասանութիւնը։

Կալուգինի թատրոնի առաջին դերասանուհի և միևնոյն ժամանակ Կալուգինի սիրուհի Ստեպանիդայի դերում Մօրօզովա տեղ-տեղ խիստ տպաւորիչ էր իր խաղով։

Պսիշայի սիրեցեալ՝ Իվան Պլէտնևի դերակատար Ջուրով շատ աջող էր, մանաւանդ վերջին տեսարանում, երբ յուզալից ապրումների ենթակայած՝ բողէ առ րօպէ գանահարութեան և տանջանքների է սպասում Կալուգինի կողմից։

Մեդվեդեվա, Եաբլոչկինա, Կոլոսով, Իւրէնեվ և Սմիրնով, նոյնպէս և մնացեալ դերակատարները՝ իրանց խաղով նպաստեցին ընդհանուր աջողութեան։

X.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պետերբուրգ, 29 փետրվարի

Հոկտեմբերի վերջերից գտնվելով Պետերբուրգում, մօտ օրերս իմ բարեկամ՝ համալսարանի պրիւատ-դօցենտ Նիկողայոս Ադոնցի մօտ զարմացմամբ կարդացի «Մշակի» փետրվարի համարներից մէկի մէջ Հ. Առաքելեանի թղթակցութիւնը դաշնակցականների դատական գործի մասին, ուր ի միջի այլոց գրված էր. «Ինչպէս տեղեկացայ, «Մշակի» նախկին աշխատակից Յովհ. Մեղնիկեանը, որը գտնվում էր Նովօչերկասկում բանտարկվածների թւում, վախճանվել է բանտում»։

Տարօրինակ է այդ տեղեկութիւնը. չը գիտեմ ինչ աղբիւրից է ստացել ձեր աշխատակիցը իր տեղեկութիւնը իմ մահվան մասին։

Սրանով խնդրում եմ, տպագրելով ներկայ նամակս, յայտնէք ձեր ընթերցողներին, որ այդ լուրը բոլորովին անհիմն է։ Ես ողջ և առողջ եմ և գտնվում եմ ներկայումս Պետերբուրգում։

Ճիշտ է, ես ևս բանտարկված էի և գտնվում էի Նովօչերկասկի բանտում միւս դաշնակցականների հետ, որոնց դատը չը կայացաւ այնտեղ։ Թէև դատապարտված էի քրէական դատավարական խիստ ծանր յօդուածով, բայց գործս, շնորհիւ իմ փաստաբան Կարապետ Ալաջալեանին, որին ես ամբողջովին պարտական եմ իմ ազատութեամբ, հանվեց ընդհանուրի գործերի միջից, և իմ դատս ձմեռվայ ընթացքում կայացաւ պատշաճաւոր դատական ինստանցիաներում, որոնց վճռով բաւական համարվելով իմ վեցամսեայ բանտարկութիւնս, ես ընդ միշտ ազատվեցի բանտարկութիւնից և վերահաս պատժից։

Յովհ. Մեղնիկեան

Ծանօթ. Խմբ.—Շատ ուրախ լինելով, որ Յ. Մեղնիկեանի մասին լուրը սխալ է, պարտք ենք համարում յայտնել, որ նրա մահվան լուրը հասել էր մեզ՝ և շատ վաղ՝ Աստրախանից։ Ի հարկէ, թիւրիմացութիւն կայ գործի մէջ։ Երևի նրան շփոթել են մի ուրիշ անձի հետ։

ԻՄ ՄԻ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Տարօրինակ երևոյթ։ Չէ կարելի մեզանում գրել մի որևէ քննադատութիւն, որ միայն առանց «պատասխանի» քննադատվողի կողմից։ Գրախօսականները մեզանում որոշ չափով նման են «Նամակ խմբագրութեան» բաժնին. ուզես չուզես՝ պէտք է անպատճառ պատասխանը կարդաս։ Այդպիսով դուրս է գալիս. կամ պէտք է հայ գործչի և գրողի նկատմամբ անպայման լաւ խօսես, կամ՝ պիտի լռես. միջին ճանապարհ չը կայ։ Այդօրինակ մտածողների յանդգնութիւնը նոյնիսկ այնտեղ է հասնում, որ ազատ ու խիստ քննադատութիւնը համարվում է անուանարկութիւն և, օրինակ, քննադատելով Լէօին՝ մենք մեզ անուանարկած ենք լինում... Մարդիկ այդօրինակ մտքեր յայտնում են հրապարակով, մամուլի միջոցով։

Մեր այս խորհրդածութիւնների առիթ տուողը Եր. Լալայեանի պատասխանյօդուածն էր, որ ուղղված էր մեր դէմ՝ «Մշակի» № 46-ում։

«Մշակի» 39-րդ համարում, խօսելով «Ազգագրական հանդէսի» XXI գրքի մասին, մենք ի միջի այլոց շեշտել էինք, թէ այդտեղ «մեծ է Լալայեանի երախտիքը՝ Ընկերութեան և նրա օրգանի մէջ, իբրև ուսումնասիրութեան համար անսպառ նիւթ հաւաքողի, իբրև այդ գործով ամբողջովին կլանվողի»։ Ապա. «Եր. Լալայեանը դրել է այդ շէնքի հիմքը. նրա գործը այդտեղ մեծ է»,—ասել էինք մենք։

Սակայն մեր այս դրական գնահատութիւնը—և միանգամայն արդարացի—Եր. Լալայեանի աչքում բաւարար չէ հանդիսացել, երևի, հետևելով «կամ լաւ, կամ ոչինչ» սկզբունքին։

Եւ ահա նա հանդէս է գալիս «Մշակի» № 46-ում իր պատասխանով։ Ինչու։ Որովհետև մենք ասել էինք, թէ նա իր ուսումնասիրութիւնը—«Ծիսական կարգերը հայոց մէջ»—կատարել է Թէյլորի մեթոդով։ Ցոյց էինք տուել, որ Սպենսերին չէ կարելի կուրօրէն հետևել, քանի որ նրա բիօլօգիական մեթօդին այժմ հակադրվում է ուրիշը։ Եւ մենք ընդգծել էինք մի քանի փաստեր, որոնք սակայն թիւր է հասկացել Եր. Լալայեանը։

Սակայն մեզ համար կարևոր է սկզբունքը։

Եթէ Հ. Սպենսերը ունի կատարած մի «հսկայական գործ», այդ դեռ չէ նշանակում, որ նրա գործը անպայման ընդունելի պէտք է լինի բոլոր հայեցակէտերի համար և որ նրա գործը մի աբսօլիւտ մեծութիւն է։

Թէև Եր. Լալայեանին թւում է, թէ մեզ համար ոչ միայն Սպենսերի բիօլօգիական մեթօդն ու ուսումնասիրութիւնը, այլ և իրա՝ Ե. Լալայեանի «շատ պարզ, հասարակ ուսումնասիրութիւնն» անգամ անհասկանալի է մնացել, այնու ամենայնիւ մենք կրկին կը շեշտենք դրա հակառակը, այն է՝ Սպենսերի մեթօդի թերութիւնը, որին կուրօրէն հետևելը վտանգաւոր է։ Առանց փաստերի և առանց նախնական ուսումնասիրութեան չէ, որ մենք հրապարակ ենք եկել Եր. Լալայեանի մեթօդի դէմ։ Սպենսերի բիօլօգիական մեթօդի մասին մենք գրել ենք սրանից դեռ մի քանի տարի առաջ։

Որ բիօլօգիական մեթօդով չէ կարելի պարզել մարդկային հասարակութեան էւո-

*) Տես «Մշակ» № 50.

[illegible]

*) Տես նրա «Основанія соціологіи, индукція соціологіи» առաջին հատորը.

ՕՐՈՒԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ «Новое Время»-ի [illegible]

ղուցների մասին։ Արտաքին գործերի մինիստրութիւնը, տեսնելով որ այդ բանակցութիւնները սպառնում են Ռուսաստանի համար աննպաստ ընթացք, պահանջեց դադարեցնել նրանց, սակայն Չարիկովը շարունակեց վարել բանակցութիւններ և անգամ ձեռնարկեց մի շարք նոր գործողութիւնների այդ ուղղութեամբ։ Նա, Չարիկովը, ինքնագլուխ ձեռք զարկեց գործնականապէս լուծելու բալկանեան պետութիւնների ֆեդերացիայի հարցը, որի վրա նա աշխատեց դարձեալ Իզվոլսկիի հետ իբրև նրա օգնական և ընդ ամէն կրեց Ռուսաստանի արժանապատուութեան համար ամօթալի պարտութիւն։ Բայց, անկասկած, Չարիկովի հրաժարականի համար վճռական նշանակութիւն ունեցաւ նրա վերջին գրութիւնը արտաքին գործերի մինիստրութեան հետ Ուրմիայի գրաւման առիթով։ Մինիստրութեան մէջ զանազան աղբիւրներից տեղեկութիւններ ստացվեցին, որ Թիւրքերը, օգտվելով պարսկական խառնակ վիճակից, զօրքեր են կենտրոնացնում Ուրմիայի նահանգում։ Իսկ Չարիկովը այն հարցին, թէ ծր աստիճան արդարացի են այդ տեղեկութիւնները, պատասխանեց, թէ ոչինչ այդպիսին չը կայ, Ուրմիան գրաւելու ոչ մի մտադրութիւն Թիւրքաց կառավարութիւնը չունի։

◆ Գերմանական լրագիրները հաղորդում են, որ Չարիկովի հրաժարականի պատճառը հետևեալ հանգամանքն էր. Սազօնովը խնդրեց դեսպանին պնդել, որպէսզի Թիւրքիան պատերազմը դադարեցնի, որին Չարիկովը ուղարկեց կտրուկ մերժում։

◆ Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութիւնը յայտնում է, որ, հակառակ տարածված լուրերի, Կ. Պօլսի ռուսաց դեսպանատան առաջին թարգման Ա. Մանտէլշտամը, որ իր երկարամեայ ծառայութեամբ քաջ ծանօթ է թիւրքական գործերին, չի հեռանայ, այլ կը մնայ իր այժմեան պաշտօնում։

◆ Այս տարվայ Զատկին Աթէնքում գումարվելու է արևելագէտների հերթական կօնգրէսը։ Իսկ սեպտեմբերին, Ժընևում, կայանալու է հնագիտական կօնգրէսը։

◆ Իտալական թագաւորի կեանքի դէմ մահափորձ կատարած Դալբին սպառնում է բանտարկութիւն 30 տարով։

◆ Վիէննայից հեռագրում են, որ այնտեղ տեղեկութիւններ չունեն, թէ Իտալիան շուտով ռմբակծելու է Սալոնիկը։

◆ Դարդանէլում Թիւրքիան կենտրոնացրել է իր ամբողջ նաւատորմը։

◆ Թիւրքիայի հարցին Ռուսաստանը պատասխանեց, որ ռուս զօրքերի տեղափոխութիւնը կովկասեան սահմանագլխում կապ ունի փորձնական զօրաժողովի հետ։ Գերմանական լրագիրներում այդ տեղափոխութիւնը բացատրվում է նրանով, թէ Ռուսաստանը ցանկանում է ճնշում գործ դնել Թիւրքիայի վրա վերջինիս զօրքերը Ուրմիայից յետ քաշել տալու նպատակով։

◆ Գերմանական միացեալ-պետութիւնների ֆինանների մինիստրների խորհրդակցութեան մէջ ընդունվեցին զօրքի և նաւատորմի ուժեղացման համար յատկացված բոլոր նոր գումարները։ Այդ գումարները ծածկելու համար վճռված է նոր հարկեր չը դիմել։

◆ Թէհրանից «Р. Сл.»-ին հեռագրում են. «Երկրի քաղաքական կեանքում մեռելութիւն է։ Տրամադրութիւնը առաջվայ նման լարված է։ Կաբինէտն անգործ է։ Անգլիան և Ռուսաստանը այլևս աւանս չեն տալիս ապագայ փոխառութեան հաշւին։ Պաշտօնեաները արդէն երկու ամիս է չեն ստացել իրանց ռոճիկները։ Բոլոր գանձատները թողնվում են անհետևանք»։

◆ Ինչպէս յայտնի է, Ուրմիայի քրիստոնեաները ուղերձ ուղարկեցին Պետերբուրգ խնդրելով թողնել ռուսաց զօրքերը Ուրմիայի շրջանում ուքան կարելի է երկար ժամանակով։ «Р. Сл.»-ի թղթակցի՝ արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ արած հարցուփորձից յետոյ պարզվեց, որ այդ ուղերձը զուգադիպվում է ռուսաց կառավարութեան ծրագրին, որ վճռել է յետ չը կանչել ռուսաց զօրքերին Ուրմիայի շրջանից, մինչև որ այնտեղ լիակատար հանգստութիւն չը տիրէ։

◆ «Н. Вр.»-ն լուր է հաղորդում, որ Մօրգան Շուստէրը վերադառնում է Թէհրան իբրև ամերիկական դիպլօմատիական ներկայացուցիչ։

◆ Մէկսիկայում դրութիւնը բարդանում է։ Ամերիկայի միջամտութիւնը անխուսափելի է։ Միւս կողմից Եապօնիան օգտվելով երերի դրութիւնից զօրք և ռազմամթերք է ուղարկում Մանջուրիա՝ առաջին հերթին Մուկդէնի նահանգը ձեռք ձգելու համար։

◆ Ժող. լուս. մինիստր Կասսօն կարգադրեց պրոֆեսորական դատարանին յանձնել Պետերբուրգի համալսարանի 20 ուսանողի։

◆ Այսօր սենատում կը քննվի գործը առաջին Պետական Դումայի անդամ Նէգօնօսկովի, որը մեղադրվում է իր կնոջը՝ Ժելեզնովայի Կիսլովօդսկում սպանելու մէջ։

◆ Ներքին գործերի մինիստրը Պետական Դումայից խնդրում է նորից 11 միլիօն յատկացնել սովեալների համար։

◆ «Баку»-ին հեռագրում են Պետերբուրգից, որ «Դաշնակցութեան» գործի նկատմամբ երևան հանվեց նոր խարդախութիւն։ Սպանված Ցարութիւնեանի մօտ գտնված մեղադրեալ Դանիէլեանի սպառնական նամակը երևաց, որ շինծու է և սարքված է քննութեան ժամանակ։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.
6 մարտի

ՖԷՑ։ Զինավարժութեան ժամանակ մի շէրիֆ զինուոր սպանեց զինուորական միսսիայի լէյտենանտին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Թոյլատրվեց Պետերբուրգում գումարել մարտի 11, 12 և 13-ին ուսանողական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների համագումարը։

ԱՐԽԱՆԳԵԼՍԿ։ Անգլիայի գործադուլի պատճառով շատ ֆիրմաներ այլ ևս քարածուխ չեն վաճառում։ Ածուխի գինը 20 կօպէկից դարձաւ 30 կօպէկի։

ԼՕՆԴՕՆ։ Ֆէզուէօտէր ամբոցում զինավարժութեան ժամանակ ձերբակալվեց մի անյայտ մարդ, ըստ երևոյթին օտարազգի, որ կասկածվում է լրտեսութեան մէջ։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմեռային երթեւեկութիւն)
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ (I, II և III կարգի վագոն.) 10 ժ. 20 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 44 ր. կէսօր., Գանձակ՝ 3 ժ. 18 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 52 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 35 ր. երեկ., Բագու՝ 11 ժ. 43 ր. գիշ.։ Մարդատար № 6 գնացքը՝ (միայն I և II կարգի վագոն.) 3 ժ. 33 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում 6 ժ. 29 ր. երեկ., Գանձակ՝ 9 ժ. 46 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 20 ր. գիշ., Բագու՝ 8 ժ. 11 ր. առաւ.։ Պօստատար № 4 գնացքը՝ (բոլոր կարգերի վագոններով) 11 ժ. 18 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 2 ժ. 12 ր. ցեր., Գանձակ՝ 5 ժ. 29 ր. առաւ., Եւլախ, 7 ժ. 30 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 01 րոպէին կէսօրվայ, Բագու՝ 4 ժամ 52 րոպէին ցերեկվայ։ Խառն № 106 գնացք՝ (IV կամ III կարգի վագոններով, երբ կարևորութիւն պատահի) 6 ժ. 32 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 10 ժ. 42 ր. առաւ., Գանձակ՝ 2 ժ. 57 ր. ցեր., Եւլախ՝ 6 ժ. 25 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 16 գիշ., Բագու՝ 7 ժ. 12 ր. առաւ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ Մարդատար № 74/75 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագոններով) 11 ժ. 48 ր. գիշ., Ղարաքիլիսա է հասնում 7 ժ. 01 ր. առաւ., Ալէքսանդրապօլ՝ 10 ժ. 31 ր. առաւ., Էջմիածին կայար.՝ 3 ժ. 45 ր. ցեր., Ուլուխանլու՝ 4 ժ. 12 ր. ցեր.։ (Առանց Երևան մտնելու։ Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը Երևան ուղևորվում է 4 ժ. 37 ր. ցեր., և Երևան հասնում 5 ժ. 20 ր. երեկոյեան). Նախիջևան՝ 9 ժ. 26 ր. երեկ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 10 ր.) երեկ.։ Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը. 5 ժ. 34 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում 12 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրապօլ՝ 4 ժ. 32 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան՝ 4 ժ. 41 առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 06 ր. առաւ., և այլևս դէպի չէ գնում։

ԲԱԹՈՒՄ՝ Մարդատար № 5 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագոններով) 5 ժ. 45 ր. երեկ., Միխայլովօ է հասնում 9 ժ. 51 ր. եր., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., Պօստատար № 3 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագոններով 9 ժ. 50 ր. առաւ., Միխայլովօ է հասնում 1 ժ. 56 ր. կէսօր., Բաթում՝ 11 ժ. 13 ր. գիշ.։ Մարդատար № 7 գնացքը՝ (II և III կարգի վագոններով) 10 ժ. 38 ր. գիշ., Միխայլովօ է հասնում 3 ժ. 08 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 42 ր. կէսօրին։

ԲՈՐԺՈՄ՝ Մարդատար № 9/66 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագոն.) 3 ժ. 23 ր. ցեր., Գօրի է հասնում 6 ժ. 02 ր. երեկ., Բօրժոմ՝ 9 ժ. 02 ր. գիշ.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ Մարդատար № 5 գնացքը՝ 5 ժ. 07 ր. երեկ.։ Պօստատար № 3 գնացքը՝ 8 ժ. 54 ր. առ.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 9 ժ. 56 ր. գիշ., որը այլևս դէպի չէ գնում։ Խառն № 107 գնացքը՝ 9 ժ. եր.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73 գնացքը՝ 8 ժ. 25 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար № 80/81 գնացքը՝ 1 ժ. 40 ր. ցերեկվայ։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ Մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 50 ր. ցերեկ., Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 28 ր. գիշ.։ Մարդատար № 8 գնացքը 5 ժ. 33 ր. առաւ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում)։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ Մարդատար № 6/10 գնացքը՝ 7 ժ. 58 ր. առաւօտեան։

Ծանօթութիւն.—Ձմեռային երթևեկութեան միջոցին որոշված է Թիֆլիսից Պետերբուրգ (յետ և առաջ) անմիջական, առանց վագոն փոխելու հաղորդակցութիւն՝ Բագու-Րօստովի-Խարկովի վրայով Անդրկովկասեան գծի արագ №№ 1 և 2 գնացքներով։ Գնացքում լինելու է մէկ միքստ վագոն I և II կարգի և մէկ վագոն III կարգի. բոլոր տեղերը պլացկարտով են։

Նոյնպէս հաստատվում է Թիֆլիս-Մօսկվա յետ և առաջ, առանց վագոն փոխելու, հաղորդակցութիւն՝ Բագու-Րօստովի և Կօզլովի վրայով՝ արագ № 1 և 2 գնացքներով։ Գնացքում լինելու է Միջազգային ընկ. մէկ միքստ վագոն I և II կարգի, որի համար վերցվելու է յաւելեալ արժէք. ամեն մէկ հազար վերստին 8 ր. I կարգում և 6 ր. II կարգում։ Թիֆլիսից-Մօսկվա հաշվում է 2877 վերստ։

Առանց վագոն փոխելու հաղորդակցութիւնը Թիֆլիս-Բագու-Րօստով յետ և առաջ կատարվելու է արագ № 1 և 2 գնացքներով։ Բոլոր կարգերի տեղերը պլացկարտով են։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
«606»-Ի ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 Ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՄԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
դկ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
կ Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան անանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒՂՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մաշկի, վեներական վիրաբուժութեան և միզառու. հ.։
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԷՆՕՎ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Ի. Ա. ՖՐԱՆԿ—9—2 ժ. ատամների բուժումն, լցնելը (պլօմբա) և արհեստական ատ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
Ի. Ա. ՖՐԱՆԿ—5—7 ժ.։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—23

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԵՈՐԳԲԷԳԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Առաւօտեան ժամը 10—1.
Երեկոյեան ժամը 5—7.
Վելեամինօվսկայա փողոց, № 8.
(Կ. Հ.) 416. 100—86

ԲԺԻՇԿ
Յ. ՄԵԼԻՔ-ՆՈՒԲԱՐԵԱՆ
(ՏԷՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ)
Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւններ
(Մասնագիտ. ԹՈՔԵՐԻ հիւանդութիւններ)
Ընդունե- (առաւօտեան ժ. 12—1-ը։
լութիւնը (երեկոյեան ժ. 4—6-ը։
Բէբուտովսկայա, № 66.
(շ.ե.) 130. 100—79

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Մասնագէտ սիֆիլիս (606), միզասեռական վեներական և կաշուի հիւանդութիւնների։ Էլեկտրաբուժութիւն։
Ընդունե- (12½—2 ժ. ցերեկվայ։
լութիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան։
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.
Սօլոլակ, Բէբուտովսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչի փողոցի)։ Տէլէֆօն № 1175.
(Ե. Հ.Կ.) 888. 100—76

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսի «ՋՐԿԻՆԵԱՆՑ» եկեղեցու համար հարկաւոր է հմուտ, ձայնեղ և համեստ
ՏԻՐԱՑՈՒ
ամսական 15—17 ր. ռոճիկով՝ բաւարար գանձանակով, օրինակատարութիւններից ստացվող երկրորդ տիրացուական հասոյթով և՝ 5-ամեայ ծառայութիւնից յետոյ՝ ամսական 2 ր. աւելցուկով։
Դիմել ինձ՝ Գրիգորիս ա. ք. Երզնկեանց։
150. 2—1

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱՏՈՒՆ
„ՌԱՖԱՅԷԼ“
Երևանեան հրապ., Պուշկինեան փ. № 1.
Օգտվեցէք դէպքից! Գները պակասեցված են կարճ ժամանակով։
Վիզիտնի նկարների դիւժինը 2 ր., կաբինէտնին՝ 4 ր., մի դիւժին բացիկները 1 ր. 50 կ.։ Խմբովին կամ մեծադիր լուսանկարները մատչելի գներով։ Պատուէրները կատարվում են բաւարարեցուցիչ։
(ա.օ.) 114. 30—14

Տպագրվում է
Հայոց Ազգագրական Ընկ. հրատարակութեամբ լոյս տեսնող պատկերազարդ
ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԻ
1912 թւի բաժանորդագրութիւնը։
Երկու գրքի բաժանորդագինն է 3 ր.։ Առաջին գիրքը լոյս կը տեսնի մարտի մէջ։ Դիմել՝ Въ редакцію „Азгагракан Андесъ“, Тифлисъ, Лермонтовская № 1.
(Հ.Կ.) 132. 4—3

Եղբ. Աւապարգիսովների
այգին բաց է թողնում արտասահմանեան, ռուսական և տեղական լաւ տեսակի ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐ չափաւոր գներով։ Կատալօգներն ուղարկվում են ձրի։ Հասցէն՝ Ст. Скра (Зак. ж. д.), Авсаркисову.
Այգեգործ. Սիրողների Ընկ. 1911 թ. Մօսկվայում կազմակերպած Համառուս. Ցուցահանդէսին ֆիրման արժանացել է արծաթէ մեդալի, իսկ Թիֆլիսում կայացած պտղաբուծական արդիւնքների հերթական ցուցահանդէս-տօնավաճառին արժանացել է ոսկեայ մեծ մեդալի։
(Ե.) 117. 8—3

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
Վաճառվում են հետևեալ հրատարակութիւններից

1) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I . . . . գ. 1 ր. —
2) ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրժինի, I և II հատորներ . . . . 1 ր. 50 կ.
3) ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ, Շահրիարի . . . . — 50 կ.
4) ՋՀՈՒԴ-ՔՈՒՇԱՆ, վէպ Պարսկաստանի կեանքից, Շահրիարի . 1 ր. —
5) ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի . . . . — 40 կ.
6) ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔԸ, մեծ վէպ Վ. Հիւգօյի, Թարգմ. Սրբուհի Սափարեանի 1 ր. 50 կ.
7) ԱՆԴԵՐՍԸՆԻ ՀԷՔԻԱԹՆԵՐԸ, Թարգմ. Տ. Զաւէնի . . . . — 50 կ.
8) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ. . . 1 ր. 20 կ.
9) ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի . . . . — 40 կ.
10) ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ, վէպ Հանրի Բօրդօյի, Թարգմ. Հ. Առաքելեանի . — 60 կ.
11) ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ, բժշկպ. Գ. Բաբեանի
I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն . . . 1 ր. —
II » Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան, բառարան . . . . . . 1 ր. 60 կ.
12) ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի . . . . — 50 կ.
13) ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԵՑՈՒԿՆԵՐԸ, Հ. Իբսէնի, Թարգմ. Լ. Բաբայեանի — 50 կ.
14) ՔՍԱՆ ՎԷՊԻԿՆԵՐ, Գի դը Մօպասանի, Թարգմ. Հ. Առաքելեանի . 1 ր. —
15) ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄՔՈՒՄ, դրամ. էտիւդ գիւղաց. կեանքից, Ա. Ք.-ի — 40 կ.
16) ՆՇԱՆՎԱԾՆԵՐ, պիէս 3 գործ., Ալ. Աբելեանի . . . . — 60 կ.
17) ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, Լ. Ն. Տօլստօյի, Թարգմ. Սուրխաթեանի . — 30 կ.
18) ԿՕՆՖՈՒՑԻՈՍ (Չինական իմաստունը), Լ. Ն. Տօլստօյի խմբագրութեամբ կազմեց Ա. Բուլանժէ, Թարգմ. Սուրխաթեանի . . . — 7 կ.
19) ԱՍԱՑՈՒԱԾՔՆԵՐ ՄԱՀՈՄԷԴԻ, ընտրված Լ. Տօլստօյի, Թ. Լ. Դանիէլեանի — 5 կ.
20) ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի . . . — 40 կ.
21) ՄԻ ՀՆՁՒՈՆԻ ՄԻ ԳԻՐ (վիվագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի . — 20 կ.
22) ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի — 35 կ.
23) ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով . . — 15 կ.
24) ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ, Ե. վ. Տէր-Մինասեանի — 25 կ.
25) ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ. Մ.-ի — 15 կ.
26) ՃԱՊՕՆԻԱ կամ ծագող Արեգակի երկիրը, Գ. Ի. Շրէյդէրի . — 25 կ.
27) ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի . — 30 կ.
28) ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի — 25 կ.
29) ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՐԲԵՄՆ ԵՒ ԱՅԺՄ, Լէման Հաուպտի, Թարգմ. Ի. Ցարութիւնեանի . . . . — 20 կ.
30) ԷԶՄԻԱԾՆԱԿԱՆ ԻՆՏՐԻԳԱՆ ԵՒ ՆՐԱ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԸ, Ն. Քաջազնունու — 20 կ.

Նրանք, որոնք կը դիմեն մեզ՝ պահանջելով վերոյիշեալ գրքերից 5 րուբլուց բարձր գումարի՝ կը ստանան 25% զեղչ։ 10 ր. բարձր գումարի պատուէր տուողներն ստանում են 30% զեղչ։
«Մշակի» բաժանորդներից նրանք, որոնք վերոյիշեալ բոլոր գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն, կը ստանան 40% զեղչ։
ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽԸ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ։ 50—1

Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿ. ԼԱԲՕՐԱՏՕՐԻԱՆ
Հիմնված 1860 թ.
առաջարկում է նորերս վաճառքի հանված նոր
Պարիզ 1900.
ԾԱՂԿԵԱՅ Օ-ԴԷ-ԿՕԼՕՆ
„ДИВНАЯ АКАЦІЯ“
„НЕЗАБУДЬ МЕНЯ“
„ВОЛШЕБНАЯ ЛИЛІЯ“
Օրիգինալ ուժեղ, հրաշալի եւ տեւողական հոտ։
ԲԱՐՁՐ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆ
ХИМИЧЕСКАЯ С.-ПЕТЕРБУРГСКАЯ ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАЯВЛЕНО ДЕПАРТАМЕНТУ ТОРГОВЛИ И МАНУФАКТУРЪ
Գլխաւոր պահեստը՝ Кавказское Т-во Торговли Аптекарскими Товарами, Тифлисъ, Баку, Батумъ.
(8.) 4—3

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ
ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ
(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)
կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, ամենկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։
Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վր[illegible] ցերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արաբերէն և լատինական[illegible] բարբառ[illegible]
Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգրտէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են [illegible] շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։
Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմ[illegible] տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։
ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՓՐԷՅՍ-ԿՈՒՐԱՆՏ[illegible] ԳՆԵՐՈՎ։
Տէլէֆօն № 67.

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.